

Univerza v Mariboru

Fakulteta za varnostne vede

MAGISTRSKO DELO
Informatorji

Oktober, 2012

Aleš Sladič

Univerza v Mariboru

Fakulteta za varnostne vede

MAGISTRSKO DELO **Informatorji**

Oktober, 2012

Avtor: Aleš Sladič
Mentor: Izr. prof. dr. Bojan Dobovšek

Kazalo vsebine

1	Uvod	6
1.1	<i>Opredelitev pojma informator</i>	7
1.2	<i>Metodološki pristop</i>	9
1.2.1	Predmet in cilji.....	9
1.2.2	Hipoteze	10
1.2.3	Metode	10
1.2.4	Struktura dela.....	10
2	Informatorji in policijsko delo	11
2.1	<i>Delo z informatorji</i>	11
2.1.1	Sodelovanje informatorjev	12
2.1.2	Pridobivanje informatorjev	12
2.1.3	Motivacija informatorjev	14
2.2	<i>Pravna ureditev dela z informatorji v policiji</i>	17
3	Novinarsko delo in informatorji.....	22
3.1	<i>Delo z informatorji pri novinarskem poklicu</i>	22
3.1.1	Sodelovanje informatorjev oziroma virov pri novinarskem delu.....	23
3.1.2	Odnos novinarja do vira informacij oziroma informatorja.....	25
3.1.3	Motivi virov pri posredovanju informacij.....	26
3.2	<i>Pravna ureditev novinarskega dela z informatorji oziroma viri</i>	26
4	Zasebni detektivi in informatorji	29
4.1	<i>Področje dela detektivov</i>	30
4.1.1	Načini zbiranja podatkov	31
4.1.2	Delo z informatorjem v detektivski dejavnosti	34
4.2	<i>Pravna ureditev detektivske dejavnosti</i>	36
5	Obveščevalna služba in informatorji	39
5.1	<i>Uporaba in pridobivanje informacij</i>	40
5.1.1	Metoda zbiranja informacij	41
5.1.2	Ljudje kot vir informacij obveščevalni službi	43
5.1.3	Tajni sodelavci, vohuni in agentje.....	43
5.2	<i>Pravna ureditev Slovenske obveščevalno-varnostne agencije</i>	46
6	Empirični del (intervjuji)	47
6.1	<i>Intervju z detektivom Jankom Trivunovičem</i>	47
6.2	<i>Prošnja za intervju z delavcem Sove</i>	48
6.3	<i>Intervju z namestnikom Komisije za preprečevanje korupcije Rokom Praprotnikom</i>	50
6.4	<i>Intervju s Tomažem Golobom, višjim kriminalističnim inšpektorjem v Generalni policijski upravi</i>	51
7	Potrditev hipotez	54
8	Zaključek.....	56
9	Uporabljeni viri	58

Povzetek

Informacije v informacijski družbi in sodobnem svetu so za posameznika, kot tudi za organizacijo in dejavnost, v kateri deluje, ključnega pomena. Kdor ima pravo informacijo ob pravem času, ima tudi moč in s tem prednost pred drugimi subjekti. Kako se pride do prave informacije, pa je ključ do uspeha. Družba in posamezniki si že dolgo prizadevajo najti poti do pravih in kakovostnih informacij. Pri tem ključno vlogo igrajo obveščevalna dejavnost, policija, detektivska dejavnost in novinarstvo. Njihova ključna dejavnost temelji na pridobljenih informacijah. Vsaka od teh dejavnosti izbira med izdelanimi in predpisanimi načini zbiranja in vrednotenja informacij ter upravljanja z njimi. Pri zbiranju dobrih in kakovostnih informacij pa je še vedno primarna vloga človeka oziroma osebe, ki tako informacijo lahko dobi oziroma jo že ima. Znano je, da so v vsako od teh dejavnosti za pridobivanje informacij še vedno vključeni ljudje, ki lahko pridobijo informacije oziroma jih že imajo, in da bi zanje lahko bile koristne. Osebe, ki opravljajo delo pridobivanja informacij, imenujemo informatorji, viri, tajni sodelavci in podobno. Izraz informator izvira iz kriminalističnopreiskovalnega dela. Gre za osebo, ki zagotavlja oziroma priskrbi privilegiran podatek o osebi, organizaciji oziroma nekem dejanju. Informacija mora biti zaupne narave, torej da je poznana le določenemu krogu ljudi. Zato je zelo pomembna tudi zaupna identiteta informatorja. Pri tem pa naletimo na občutljivost podatkov o informatorjih, virih in tajnih sodelavcih. Znani so nekateri načini dela z informatorji, vendar pa je do konkretnega dela z njimi zelo težko priti, saj gre pri tem za zaupne podatke, ki so javnosti nedostopni.

Ker so načini zbiranja, uporabe in posredovanja informacij s pomočjo informatorjev največkrat zakonsko predpisani, je javnosti dostopen tudi del dela z informatorji. Najbolje je zakonsko urejeno zbiranje informacij s pomočjo informatorjev za policijo in obveščevalno službo, za omenjeni službi so natančno določeni zakonsko in podzakonsko predpisani postopki glede dovoljenega načina zbiranja in vrednotenja podatkov ter upravljanja z njimi. Manj določno predpisan je postopek za novinarsko in detektivsko dejavnost, saj to nista državna organa, ampak delujeta samostojno, informacije pa ne prinašajo takih posledic kot pri policiji oziroma obveščevalni službi. Med posameznimi dejavnostmi pri zbiranju informacij s pomočjo informatorjev oz. virov so velike razlike.

Ključne besede: informatorji, obveščevalna služba, policija, novinarska dejavnost, detektivska dejavnost

Summary - Informants

Information in the information society and the modern world, is crucial for the individual as well as organizations and activities in which they operate. Anyone with the right information, at the right time, has the power and the advantage over other operators. The way to get to the right information is the key to success. Society and individuals have long been striving to find ways to get the right and quality information. When looking for ways how to get good and quality information, key roles play intelligence agencies, police, detective business and journalism. These are activities whose core business is based on the information obtained. Each of these activities is making of constructed and prescribed ways to get information, evaluate it and what to do with it. In gathering of good and quality information, the primary role still has a person who already has or may receive this information. It is known that each of these businesses still uses people, to obtain information to them or already have information that would be helpful to them. People who work to obtain information are called informers, resources, secret associates and the like. In any case, the term informant stems from criminal investigative work. It is a person who ensures or provides privileged information about a person, organization or an action. The information shall be confidential, meaning that it is known only to a certain group of people. It is also very important the confidential identity of informant. In doing so, we come to the sensitivity of information on whistle, resources and secret service. Some ways of working with informants are known, but to concretely work with informants is very hard to get, because they are confidential and inaccessible to the public.

Since the methods of collection, use and dissemination of information with informants are most prescribed by law the part of the information is publicly accessible. Most statutory prescribed collection of information with help of informants has police and of course the intelligence agencies. Services have specific statutory and secondary legislation processes of the way in which information may be collected, evaluated and what can be done with them. Less statutory process has journalism and detective activity, because they are not state authorities. Activities operate independently and obtained information do not have such consequences as information obtained from the police or intelligence services. Thereby we come to the conclusion that between the activities are considerable differences in the collection of information through informers, sources ...

Keywords: informants, intelligence service, police, journalism activity, detective activity

1 Uvod

Učinkovito zbiranje informacij je ključno za uspešno in sistematično delo na skoraj vseh področjih dela. Družba in s tem posameznik je kaj kmalu ugotovil pomen in prednost dobre informacije. Glede na kompleksnost informacij v sodobni družbi so številne organizacije razvile postopke in metode, s katerimi zbirajo podatke, z namenom pridobitve informacije, ki pomeni določeno prednost pred drugimi konkurenti. V ta namen so se razvile tudi metode in postopki za pridobivanje informacij in njihovo analizo. Te se uporabijo v poznejših postopkih; s pravo informacijo pridobimo prednost pred konkurenco (Buckwalter, 1984).

Informacije so lahko povsem splošne narave in jih zasledimo v različnih virih. Pri tem so mišljene tiste, ki jih pridobimo med prebiranjem različne literature, informacije iz tiskanih medijev, interneta ali iz drugih medijev, kot sta televizija in radio. Lahko pa so tudi zaupne narave. Take se pridobivajo na drugačne načine, z bolj sofisticiranimi metodami. V magistrskem delu se bom posvetil predvsem preučevanju zbiranja informacij s pomočjo informatorjev, ki lahko nudijo informacije. Znano je namreč, da živimo v dobi informacijske družbe, v kateri pa je ključni vir informacij še vedno človek. Ne glede na to, da na trgu obstajajo naprave, s katerimi se zbirajo in analizirajo informacije, pa je v vseh službah, ki jih bom preučeval, glavni vir informacij prav človek. Pri tem je zelo pomembno, kako posamezna služba deluje in kakšen je odnos med posameznikom, ki ima informacijo, in tistim, ki jo potrebuje. Od tega je odvisno, kolikšna bo količina in predvsem tudi kakovost prejete informacije.

V magistrskem delu je najprej opredeljen pojem informatorja na splošno. Nato je predstavljen informator v policiji. Ker sem tudi sam dolga leta opravljal službo v policiji, vem, kako občutljiva je tema informatorjev, zato do podrobnih podatkov verjetno ne bom prišel. Predstavljeni pa so tudi informatorji v drugih dejavnostih. Opisujem tudi urejenost dela z informatorji po posameznih področjih. Zanima me predvsem, ali so razlike med ljudmi, ki te informacije pridobivajo in nudijo. V slovenski policiji je bila ustanovljena tudi služba za delo z informatorji, zato bom skušal informacije o delu z njimi črpati prav od tam.

Do informacij od informatorjev se seveda pride na različne načine, z različnimi metodami in sredstvi. Čeprav je večina informacij v današnji dobi že napisana ali vsaj prenesena v elektronske medije, pa najboljše še vedno pridobimo neposredno od ljudi. To velja

predvsem za obveščevalno in kriminalistično dejavnost. Ljudje, ki informacije zagotavljajo, se imenujemo informatorji, čeprav se jim v praksi reče tudi drugače. Kljub temu da so informacije na prvi pogled za družbo pozitivne, pa ljudje, ki z njimi razpolagajo, vselej nimajo samo pozitivne vloge v družbi. Vsak posameznik ali skupina ljudi je tako lahko potencialni informator, kar pomeni, da vsakdo, ki čuti in zaznava svet okoli sebe, lahko ima informacije, ki jih nekdo potrebuje.

V raziskavo bodo vključeni tudi intervjuji strokovnjakov s posameznega področja v Sloveniji, ki so med delom povezani z informatorji oziroma osebami, ki jim nudijo informacije. Ključna uporabljena literatura bo s področja dela z informatorji in pravne ureditve dela z njimi. Znano je, da je prav to področje dela najboljčutljivejše, kadar gre za informacije o delu z informatorji, vendar pa je na voljo kar nekaj literature o tej temi. Pri tem je zelo pomembno varstvo človekovih pravic in svoboščin. Z intervjuji bom poizkušal ugotoviti, kako poteka delo na posameznem področju oziroma v posamezni službi, kakšne so razlike med njimi, kakšna so pooblastila iskalcev informacij po posameznih področjih. Prav tako bom skušal ugotoviti, kako je pravno urejena posamezna dejavnost oziroma služba. Kot dolgoletni uslužbenec policije se zavedam občutljivosti teme, zato o zaupnih podatkih ne bom pisal.

1.1 Opredelitev pojma informator

Zbiranje informacij je ključ za uspešno delo na skoraj vseh področjih dela. Glede na vsebino in kompleksnost informacij so organizacije in posamezniki razvili postopke in metode zbiranja informacij. Pridobitev informacije pomeni prednost pred drugimi. V ta namen so bili razviti tudi metode in postopki za pridobivanje informacij in njihovo analizo.

Čeprav živimo v dobi informacijske družbe, ko je informacij v izobilju, pa je ključni vir informacije še vedno človek. Posameznika, ki informacije nudi, imenujemo vir ali informator.

Informator je oseba, ki zagotavlja privilegirane podatke o osebi ali organizaciji. Izraz je običajno v rabi med pri kriminalističnim preiskovalnim delom. Informacije so zaupne narave, kot je zaupna tudi identiteta informatorjev. Gre za informacije, ki jih oseba posreduje brez soglasja druge stranke. Vendar pa se ta izraz rabi tudi v drugih sferah družbe, kot so politika, novinarstvo, industrija, detektivska dejavnost itd. (The free dictionary, 2012).

Informator je, kdor informira; poročevalec, obveščevalec (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1994). Po tej opredelitvi je informator oseba ne glede na spol, raso, versko prepričanje ali starost, ki informira nekoga oziroma mu poroča ali ga obvešča. To pa pomeni, da vsakdo, ki nudi informacije, še ni informator. Informator mora torej informacije podajati na točno določen način, skozi daljše časovno obdobje ter mora imeti trajen odnos z osebo ali organizacijo, ki ji nudi informacije. Med preučevanjem literature sem ugotovil, da informator ne more biti vsaka oseba ne glede na spol, raso, versko prepričanje ali starost. Oseba, ki podaja informacije nenačrtovano, namreč ni informator, taka oseba se imenuje vir. Poznamo različne vire, vendar pa ni nujno, da gre za osebe, ki posredujejo informacije. To sicer ni predmet proučevanja magistrskega dela, treba pa je omeniti, da se za zbiranje informacij uporabljajo različni viri pri delu vseh dejavnosti, ki sem jih proučeval. Za vir se štejejo različne informacije, pridobljene iz tiskanih in elektronskih medijev.

»Vira in informatorja ni mogoče enačiti. Če za vir velja, da je posredovanje informacij policiji o kaznivih dejanjih samoiniciativno in nenačrtno, pa kaj takega za informatorja ni mogoče trditi. Za informatorja namreč velja, da je posredovanje informacij in podatkov o kaznivih dejanjih in njihovih storilcih prikrito, zavestno, prostovoljno in usmerjeno, prav tako pa gre pri delovanju informatorjev tudi za daljše časovno obdobje, kot je sodelovanje z informatorjem opisal tudi kriminalist« (VSK, Kp 9/2007). Viri pa so osebe, ki prostovoljno, nenačrtno in samoiniciativno posredujejo informacije.

V slovenski policiji, pri kateri sem bil več let tudi sam zaposlen, je bil izraz informator v rabi za osebe, ki so policiji nudile koristne podatke. To so počele prostovoljno, prikrito, usmerjeno ter daljše časovno obdobje. Nudile so podatke o kaznivih dejanjih in storilcih kaznivih dejanj. Motivi informatorjev za sodelovanje s policijo so različni. Vsak informator mora biti registriran (Mravljak, 2002).

Policija kot državna ustanova je že sama po sebi odgovorna za zmanjšanje kriminala in zagotavljanje varnosti skupnosti. Potreba po sodelovanju s skupnostjo pa je v sodobnem času še pomembnejša, kot je bila prej, zato mora sama težiti k sodelovanju s skupnostjo in na ta način zbirati informacije o deviantnih pojavih. Pri tem je tudi pomembno, da vzpostavi dobro mrežo ljudi, informatorjev, ki ji pomagajo pri pridobivanju informacij, ter s tem k boljšemu in učinkovitejšemu boju proti kriminalu.

V vseh službah pa osebe, ki nudi informacijo, ne imenujejo informator. V literaturi so zanje v rabi imena za različne osebe, ki nudijo informacije npr. obveščevalni službi,

novinarjem in detektivom. Med izrazi so tajni sodelavec, tajni delavec, raznorazni agentje, viri in podobno, vendar pa so med njimi in informatorjem v pravem pomenu besede bistvene razlike.

1.2 Metodološki pristop

1.2.1 Predmet in cilji

V magistrskem delu bom poizkušal ugotoviti, ali je delo informatorjev kljub napredku v sodobni tehnologiji še vedno pomembno pri novinarskem delu, delu zasebnih detektivov, obveščevalnih služb in ne nazadnje policije. Kakšna je torej sploh vloga informatorja v sodobni tehnološko razviti družbi? Kako in zakaj so informatorji sploh nujni na teh področjih? Poizkušal bom tudi ugotoviti, ali so med njimi kakršne koli razlike, ter kako in zakaj nekdo postane informator.

Kot osnovo pri magistrskem delu bom vzel informatorja pri policijskem delu, tj. njegovo vlogo pri preiskovanju kriminalistične dejavnosti. Je vloga informatorja ob vse bolj sofisticiranih metodah kriminalnega sveta sploh še pomembna, se krepi ali je vloga informatorja zanemarljiva. Vlogo informatorja pri kriminalističnih preiskavah bom tako primerjal z vlogo informatorja pri delu novinarjev, zasebnih detektivov, obveščevalnih služb in policije. Zanima me tudi, ali je delo z informatorji na kakršen koli način regulirano in kako učinkovito je. Prav tako bom primerjal pravno oziroma zakonsko ureditev na področju informatorjev, če sploh obstaja, glede na to, da gre za poseben način zbiranja informacij. Poizkušal bom izvesti intervjuje z različnimi strokovnjaki s področja informatorjev v kriminalističnem preiskovanju, zasebnih detektivov in novinarstva ter strnil njihova mnenja med razpravljanjem oziroma potrjevanjem hipotez.

1.2.2. Hipoteze

Hipoteze v magistrskem delu so naslednje:

Hipoteza 1:

- Vloga informatorja v sodobni tehnološko razviti družbi je zanemarljiva.

Hipoteza 2:

- Med organizacijami, ki izvajajo dejavnost s pomočjo informatorjev, so velike razlike.

Hipoteza 3:

- Področje dela informatorjev je v Republiki Sloveniji pravno regulirano.

1.2.3 Metode

V magistrskem delu bom uporabil naslednje metode dela: deskriptivni pristop s študijem domače in tuje literature ter metodo kompilacije in komparativno metodo. Pri tem bom pojasnjeval najpomembnejše pojme in predstavil stališča različnih avtorjev. Prav tako bom uporabil metodo intervjuja.

1.2.4 Struktura dela

Magistrsko delo se začne z uvodom ter se po navedbi hipotez in metod dela nadaljuje z opredelitvijo pojmov. Gre za opredelitev pojma informatorjev, pa ne samo informatorjev v kriminalističnopreiskovalnem smislu, temveč informatorjev na vseh področjih človeške družbe. Osredinil se bom predvsem na informatorje pri policijskem delu, v obveščevalni in detektivski dejavnosti ter novinarstvu. Skušal bom pojasniti, kakšne so razlike, če sploh so, med informatorji v posamezni dejavnosti. Predvsem pa me zanima, kako je posamezna dejavnost pravno regulirana in kakšne so njene posebnosti. Hipoteze bom skušal ovreči oziroma potrditi na podlagi proučene literature in virov, ki sem jih našel v spletu, prav tako pa tudi na podlagi intervjujev štirih strokovnjakov s področja policijskega dela z informatorji, obveščevalne dejavnosti, detektivske dejavnosti in novinarstva.

2 Informatorji in policijsko delo

Izraz informator je javnosti najbolj poznan in izhaja iz policijskega dela. V policiji je kot informator opredeljena oseba, ki prostovoljno, prikrito in usmerjeno daljše časovno obdobje posreduje različne informacije, in sicer o storilcih kaznivih dejanj in o izvrševanju oziroma izvršenih kaznivih dejanjih. V Sloveniji mora biti oseba, ki sodeluje kot informator, registrirana. Predvsem morajo osebe kot informatorji imeti lastnosti, bistvene za uspešno delo pri zbiranju informacij. Pomembna je tudi registracija take osebe, saj s tem policija preprečuje zlorabo informacij in ohranja nadzor nad delom informatorjev.

V slovenski policiji se uporabljajo obrazci, s katerimi se informator registrira in na katerih je njegova izjava o prostovoljnem delu s policijo. Policija pri tem beleži tudi način poteka dela z informatorjem in vrste pridobljenih informacij. Take dokumente policija hrani na mestu, kjer so težko dostopni nepooblaščenim osebam, in sicer z namenom preprečevanja zlorab. Nemalo pridobljenih informacij policija seveda tudi plača, zaradi česar je bil izdelan tudi stroškovnik, na podlagi katerega je določena vrednost posamezne informacije. Denarno izplačevanje je določeno v Navodilu o poslovanju s finančnimi sredstvi za posebne operative naloge. Tudi plačilo informacij mora biti zelo natančno opisano in opredeljeno na posebnem obrazcu, ki ga nato hrani policija.

2.1 Delo z informatorji

Informatorji so osebe, ki živijo in se gibljejo na določenem območju in so zaradi tega dragocen vir podatkov. Uporabljajo se za opazovanje in nadzor določenega območja, na katerem se pojavljajo sumljive osebe oziroma se odvijajo sumljive dejavnosti. Tak informator lahko policiji nudi informacije, ki so zanjo nedosegljive. Policiji pomagajo pri vpeljevanju tajnih delavcev in tajnih sodelavcev v kriminalne sredine. V kazenskih postopkih so informatorji vključeni tudi med postopki na sodišču, zelo pomembni pa so pri zbiranju in posredovanju informacij pri operativnem delu policije (Mravljak, 2002).

Po svetu je verjetno najuspešnejša policija tista, ki sodeluje z najboljšimi informatorji. Iz tega izhaja, da na svetu ni policije, ki bi bila brez informatorjev. Kljub poplavi informacij, ki jih je prinesla informacijska družba, pa se policija v veliko primerih brez pomoči informatorjev še vedno ne more boriti proti kriminalu in kriminalnim združbam.

2.1.1 Sodelovanje informatorjev

V policijski praksi so jasna pravila sodelovanja informatorjev. Posebej pomembna so tista, ki se nanašajo na vzdrževanje stika oziroma zveze z informatorjem. Prav tako je pomemben pravilen in najboljši izkoristek pridobljenih informacij. Prav zaradi narave instituta informatorja se je ta v praksi pokazal kot svojevrsten problem. Možnosti zlorabe so tako neskončne.

Treba je poudariti, da mora biti sodelovanje informatorjev prostovoljno. Pri tem ne bi smelo biti izsiljevanja oziroma izvajanja kakršnih koli pritiskov, saj je to glede na funkcijo policije v državi in skupnosti etično nedopustno. Pred sodelovanjem z informatorjem je treba, če ga policist ne pozna, preveriti njegovo osebnost (predkaznovanost, značaj, način življenja, ugled, ki ga uživa ali ne uživa v skupnosti, itd.). Na osnovi takih podatkov bo policiji lažje pripraviti strategijo pristopa in sodelovanja ter pozneje tudi oceno zanesljivosti informacije, ki jo bo informator nudil. Taki podatki so v pomoč pri prilagajanju odnosa policista z informatorjem.

Vsekakor je informatorju treba zagotoviti diskretnost, če pri tem vztraja. Mnenje glede tega pa je deljeno. Nekateri so prepričani, da bi morala biti identiteta poznana samo policistu, ki sodeluje z informatorjem. Po mnenju drugih pa bi morala biti poznana službi, v kateri policist deluje (Modly, 1993).

2.1.2 Pridobivanje informatorjev

Da bi policisti našli informatorje, morajo poznati razloge, zaradi katerih se posamezniki odločajo za sodelovanje s policijo. Predvsem strah pred maščevanjem je glavno vodilo, da se osebe odločajo za sodelovanje s policijo. Drugi najpogostejši razlog je izguba lastnega ponosa. Tudi kriminalno podzemlje ima namreč svoje moralne norme in načine vedenja. Da bi bile navedene ovire in tudi niz drugih ovir uspešno premagane, morajo tudi policisti postopke prilagoditi osebnosti informatorja. Sodelovanje z informatorjem pa ne sme nikoli imeti provokativnega predznaka, v smislu začetka, spodbujanja ali pristajanja k izvajanju kriminalne dejavnosti (Modly, 1993).

Bistvenega pomena pri pridobivanju informatorjev sta osebnost in znanje policista. Policist, ki je odprt in je v prijateljskih odnosih z okolico, lahko pridobi veliko kakovostnih

informatorjev. Policistu lahko informacije posreduje vsakdo. Policist lahko tudi z osebami, ki so bile že obravnavane v kakem postopku, vzpostavi odnos, na podlagi katerega nato take osebe postanejo informatorji. Najboljši informatorji so posamezniki, ki se gibljejo v specifičnih krogih in opravljajo delo z ljudmi. Mednje bi lahko šteli taksiste, receptorje v hotelih, natakarjo v gostinskih lokalih itd.

Delo z informatorjem mora potekati usmerjeno, z namenom kontroliranja njegove dejavnosti. Seveda mora biti za tak način dela ustrezno usposobljen tudi policist, ki informatorju nudi dovolj teoretičnega znanja. Velikokrat se lahko zgodi, da informator ni dovolj pripravljen, zato zamudi priložnost, da bi v pravem trenutku sploh lahko zbral koristne informacije, ki pa so za uspešno delo policije bistvene. Brez stalnega dajanja navodil lahko pride do tega, da so informacije neuporabne, netočne, s tem pa se tudi lažje kontrolira osebo, ki policiji posreduje informacije (Pučko, 2005).

Modly (1993) navaja osnovna pravila za sodelovanje z informatorji:

- Informatorje je treba pravočasno vključiti, ne glede na to, na čigavi strani je pobuda.
- Za vključevanje in poznejše sodelovanje informatorja je potrebno soglasje osebe, ki vodi informatorja, seveda pa je vse odvisno od značilnosti primera.
- Policisti, ki pomagajo pri vključevanju informatorjev, morajo biti dobro poučeni o načinu in pogojih sodelovanja sodelujočega informatorja.
- Pred sodelovanjem oziroma pred pristopom do informatorja je treba diskretno preveriti njegovo življenje (potek njegovega življenja, življenjski slog, pogoje, v katerih živi, okolje, v katerem se giba, in konjičke, še posebej pa kriminalno preteklost, če jo ima). Čim več informacij o osebi pridobi policija, tem uspešnejše bo sodelovanje in tem boljša bo ocena prejetih informacij.
- Zagotovljena mora biti anonimnost, seveda, če to informator želi oziroma če to zahtevajo interesi službe.
- Stiki z informatorjem morajo biti previdni, profesionalni in zadržani. Informatorjem se ne daje tajnih službenih podatkov kot tudi ne podatkov o osebah oziroma o poteku akcije, razen če to narekuje operativni interes.
- Informatorju se nikoli ne sme obljubiti nečesa, česar ni mogoče izpolniti.
- Informatorja je treba poučiti, da se ne bo toleriralo, če bo storil kako kaznivo dejanje. Policist, ki dovoljuje izvrševanje kaznivih dejanj, jih tudi sam izvršuje.

- Z informatorji sodelujejo in tudi pozneje z njimi delajo izkušeni policisti. Če je policist na dobrem glasu, poznan kot pošten in vesten, lažje vzpostavi sodelovanje z informatorji.
- Če sodelovanje z informatorjem vključuje dajanje denarne nagrade, je treba biti pri tem še posebej pozoren. Za uslugo se izdaja priznanje ali podoben dokaz. Znano je, da nepazljivost pri izplačilu nagrade lahko pripelje do zlorabe in posledično do škandala.
- Posebna pozornost je nujna, kadar se informator namerava aktivno okoriščati z denarnimi nagradami za posredovane informacije.
- Policija vključuje informatorje tam, kjer jih lahko najde. Informatorji ne glede na svoje pomanjkljivosti in značajske slabosti ne želijo, da se z njimi komunicira na žaljiv način. Policija tako nikoli ne sme prevzeti standardov podzemlja.
- Konstruktivni in pozitivni pristop do informatorja je najboljša taktika.
- Načini iskanja, vključevanja in koriščenja informatorjev mora biti tak, da se okrog policije ne ustvari skupina nekoristnih majhnih kriminalcev – informatorjev. Vseskozi je treba biti pozoren in na to opozarjati informatorje, da jim sodelovanje s policijo ne dovoljuje izvrševanja kaznivih dejanj. Najmanj pa se na ta način nagrajuje informatorja.

2.1.3 Motivacija informatorjev

Da bi policija lahko uspešno sodelovala z informatorjem, je treba poznati pravi motiv osebe, zaradi katerega se je odločila za sodelovanje. Informatorji posredujejo informacije iz naslednjih motivov (Modly, 1993):

- pozitivnih (resnicoljubnost, boj za pravico itd.),
- negativnih (zloba, sovraštvo, maščevalnosti itd.) in
- materialnih (želja po nagradi oziroma koristi).

Motivov, da se oseba odloči za sodelovanje s policijo in tako postane informator, je veliko. V nadaljevanju so navedeni nekateri najpogostejši, vendar pa jih je v praksi še veliko več.

a) Strah

Oseba, ki se nečesa boji, razmeroma lahko pristane na sodelovanje s policijo. To je lahko tudi strah pred kaznijo. Strah pred zakonom oziroma posledice kaznovanja niso edine, ki osebe vodijo v sodelovanje s policijo. Nekateri informatorji se bojijo svojih nekdanjih oziroma zdajšnjih sodelavcev, ki bi ga lahko kaznovali hujše, kot bi ga kaznovala policija. Pri tem gre lahko za spore pri delitvi plena itd. Govorimo o situaciji, ko potencialni informator vidi večjo nevarnost, ki mu preti zaradi sodelavcev kot zaradi policije oziroma zakona. Tak informator ni zaščiten v organizaciji, v kateri deluje, zato želi zaščito, ki mu jo lahko zagotovi policija. Tak informator mora že od začetka vedeti, da bo kaznovan v skladu z zakonom, vendar pa mu bo policija nudila zaščito pred osebami, ki mu želijo škodovati. Vsekakor se takemu informatorju nudi dobra zaščita, težko pa bo tak informator deloval znotraj organizacije in policiji zagotavljal sveže informacije. Velikokrat se zgodi, da so informatorji s takim motivom pripravljeni posredovati informacije, ko je policija že zagotovila visoko stopnjo učinkovitosti pri svoji operaciji.

b) Maščevanje

Motiv maščevanja vodi informatorje po načelu »oko za oko, zob za zob«, čeprav obstaja verjetnost, da bo tak informator tudi sam kaznovan. Tak motiv je po navadi rezultat načina delovanja znotraj kriminalne združbe, ko ima oseba občutek, da nima ugleda in časti znotraj organizacije. Meni tudi, da se ji v organizaciji ne pripisuje mesto, ki si ga zasluži oziroma za katero ima potencial. Motiv maščevanja pride na dan, kadar oseba ni udeležena pri delitvi plena oziroma ji glede na njeno vlogo ta ni bil pravično dodeljen. Tak motiv se manifestira, kadar se oseba hoče znebiti konkurence. Pri tem pa mora biti pozorna policija, saj iz takih motivov posredujejo informacije tudi drugi pripadniki kriminalne združbe, a njihove so brez pomena, saj le preverjajo, kaj policija ve o kriminalnih dejavnostih take skupine.

V to kategorijo spadajo tudi informatorji, ki informacije posredujejo le zato, da bi pri drugih iz iste združbe pridobili spoštovanje zaradi dobrih zvez s policijo. To gre lahko tako daleč, da se nekateri informatorji identificirajo s policisti. Taka situacija jim omogoča pridobivanje koristi od drugih kriminalcev.

c) Denarni motiv (podkupljivost)

Pri tem gre za informatorje, ki zagotavljajo informacije v zameno za denarno nagrado. Metoda plačevanja z denarno nagrado za informacije je glede kršenja zakonov stara toliko, kot so stari zakoni. Velikokrat govorimo o informatorjih, ki jim je to način zaslužka. Po pravilu taki informatorji čez čas tudi zvišujejo ceno svojih informacij.

d) Sebični (egocentrični) motivi

O takem motivu govorimo, kadar informatorji pridobivajo informacije z namenom usmerjanja pozornosti nase. Želijo biti glavni, zato je njihov ego očaran, kadar lahko policiji posredujejo informacije o kriminalnih dejavnostih pomembnejših kriminalcev. Prava vrednost informatorjev s takim motivom pri delu policije pogosto ni dovolj opažena. Nesposobnost nekaterih policistov, ki ne znajo pozorno poslušati, se je pokazala pri prenekateri neuspešno zaključeni akciji policije. Vsekakor pa je nujna posebna pozornost pri informatorjih, ki delujejo zaradi takega motiva in ki s tem preveč povečujejo sami sebe.

e) Motiv preračunljivosti

Preračunljiv je informator, ki goji neko upanje, če bo sodeloval s policijo. Najhujši primeri so informatorji, ki so namenjeni za prevaro policije. Pozneje se izgovarjajo, da niso mogli storiti tistega, kar so sprva obljubili, saj so jih znotraj kriminalne združbe odkrili.

V to kategorijo spadajo tudi informatorji, ki kažejo sum krivde na druge osebe, da bi ublažili obtožbe proti njim.

f) Motiv kesanja ali želje po popravi

So tudi informatorji, ki se za storjena dela kesajo in se skupnosti želijo oddolžiti. Želijo pokazati, da so se spremenili, in s tem namenom komunicirajo s policijo. Tako informator želi prekiniti zveze s kriminalom. Take vrste informatorjev se sreča bolj poredko, kadar pa se, je zelo koristen.

V to kategorijo informatorjev štejejo tudi tiste, ki želijo pomagati simpatičnemu policistu, saj se je ta izkazal kot korekten in živi za svoje poslanstvo. Nekateri informatorji si želijo pridobiti naklonjenost policije in ji s tem tudi ustreči.

g) Drugi motivi

Drugi motivi informatorjev so tudi:

- domoljubje, občutek državljske dolžnosti in odgovornost;
- osebna zainteresiranost informatorjev pri reševanju osebnih problemov ali prejemanje uslug;
- poizkusi, da policijske dejavnosti skrenejo s prave poti, da se moti policijo;
- poizkus, da se prikrije ali pa zmanjša osebna vpletenost pri neki kriminalni dejavnosti;
- želja po tem, da policija pogleda skozi prste po nedopustnem vedenju.

Iz navedenega izhaja, da je osnova za sodelovanje informatorjev s policijo različna, zato je treba pri vsakomer odkriti posebnost, ki vodi v poznejše sodelovanje. Potihoma vse policije sveta tolerirajo sodelovanje z informatorji.

2.2 Pravna ureditev dela z informatorji v policiji

V prvem odstavku 148. člena Zakona o kazenskem postopku je navedeno, da če so podani razlogi za sum storitve kaznivega dejanja, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, morajo organi pregona ukreniti vse, da se storilec kaznivega dejanja izsledi, da se storilec ali udeleženec ne skriva ali ne pobegne, da se odkrijejo in zavarujejo sledovi kaznivega dejanja in predmeti, ki bi utegnili biti dokaz, in da se zberejo vsa obvestila, ki bi lahko bila koristna za izvedbo kazenskega postopka. Da bi policija lahko izvršila te naloge, pa ji drugi odstavek 148. člena nalaga, da smejo zbirati obvestila od oseb (Zakon o kazenskem postopku, 2012).

V teh določilih je podana osnova za delo z viri in informatorji. Področje dela z informatorji v Republiki Sloveniji ureja Priročnik o izvajanju posebnih metod in ukrepov, z oznako

uradne tajnosti, stroge zaupnosti, zaradi česar vsebine priročnika ne bom navajal. Prav tako je napisano tudi Strokovno navodilo za izvajanje dejavnosti vodenja informatorjev in virov v okviru kriminalističnoobveščevalne dejavnosti. Navodilo je izdano na podlagi 5. člena Zakona o policiji, izda pa ga generalni direktor policije, z oznako interno. Navodilo določa proces usmerjanja, zbiranja, vrednotenja, obdelovanja, analiziranja in posredovanja podatkov o kriminalni dejavnosti posameznikov in kriminalnih združb, na podlagi katerega potekata odločanje in načrtovanje policijske dejavnosti, usmerjene k odkrivanju, preprečevanju in preiskovanju kaznivih dejanj. Dejavnost temelji na sodelovanju policije s posamezniki, ki policiji prostovoljno posredujejo operativne informacije o kaznivih dejanjih, njihovih storilcih in drugih dejavnostih, ki so usmerjene k izvrševanju kaznivih dejanj, ki se preganjajo po uradni dolžnosti.

Za informatorja se v skladu s 16. členom Zakona o policiji šteje tudi posameznik, ki ima pravico pomagati policiji pri opravljanju z zakonom določenih nalog. Posameznik, ki policiji pomaga in se pri tem poškoduje, zboli ali izgubi delovno zmožnost, je upravičen do vseh pravic in prejemkov, ki izhajajo iz zdravstvenega, pokojninskega in invalidskega zavarovanja, do katerih je upravičen policist v primeru nesreče pri delu. Osnova za odmero pravic iz prejšnjega odstavka je posameznikova povprečna plača oziroma povprečna plača na delovnem mestu policista v zadnjem letu pred nastankom poškodbe, če je to zanj ugodnejše ali če ni v delovnem razmerju. Če posameznik pri pomoči policiji izgubi življenje, so njegovi družinski člani upravičeni do družinske pokojnine. Družinski člani posameznika iz prejšnjega odstavka so upravičeni tudi do enkratne denarne pomoči v višini šestih mesečnih povprečnih plač tega posameznika oziroma povprečne plače na delovnem mestu policista v preteklem letu, če je to zanje ugodnejše. Posameznik, ki je pomagal policiji, ima pravico do povračila škode, ki jo ima zaradi dane pomoči. V primeru ogroženosti posameznika, ki je pomagal oziroma pomaga policiji, in njegovih bližnjih, lahko policija z njegovim soglasjem izvede ukrepe, določene v 16. členu Zakona o policiji. Če se zoper posameznika uvede kazenski ali odškodninski postopek, ki je v zvezi z dano pomočjo, mu policija zagotovi strokovno pravno pomoč v tem postopku. Sredstva, ki so potrebna za uresničevanje pravic iz prejšnjih odstavkov navedenega člena, zagotovi država. Potemtakem informatorju pripadajo pravice, ki jih imajo delavci policije.

Informator v izjemnih primerih lahko sodeluje kot tajni delavec. V Zakonu o kazenskem postopku je določeno, da če obstajajo utemeljeni razlogi za sum, da je določena oseba izvršila katero izmed kaznivih dejanj iz četrtega odstavka 149. a-člena Zakona o kazenskem postopku, oziroma če je mogoče utemeljeno sklepati, da je določena oseba

vpletena v kriminalno dejavnost v zvezi s kaznivimi dejanji iz četrtega odstavka 149. a-člena Zakona o kazenskem postopku, pri tem pa je mogoče utemeljeno sklepati, da se z drugimi ukrepi ne bi dalo zbrati dokazov oziroma bi bilo to povezano z nesorazmernimi težavami, se lahko zoper to osebo uporabi tajno delovanje. To se izvaja z vključitvijo tajnih delavcev in neprekinjenim ali s ponavljajočim zbiranjem podatkov o osebi ter njeni kriminalni dejavnosti. Tajno delovanje pod vodstvom in nadzorom policije, na podlagi prirejenih podatkov o osebi, prirejenih podatkov v zbirkah podatkov ter uporabi prirejenih dokumentov z namenom preprečitve, da bi bilo tako zbiranje podatkov ali vključitev razkrita, izvaja eden ali več tajnih delavcev, za katere se lahko prirejena identiteta pripravi v skladu s pogoji, ki jih za to določa zakon, ki ureja delo policije, tudi pred izdajo odredbe iz tretjega oziroma četrtega odstavka tega člena. Tajni delavec je lahko policist, policijski delavec tuje države ali izjemoma, če izvedba tajnega delovanja drugače ni mogoča, druga oseba. Tajni delavec sme biti pod pogoji iz tega člena s prirejenimi dokumenti udeležen v pravnem prometu, pri zbiranju podatkov pa sme pod pogoji iz tega člena uporabiti tudi tehnične naprave za prenos in snemanje glasu, fotografiranje in videosnemanje. Ukrep tajnega delovanja s pisno odredbo dovoli državni tožilec na pisni predlog policije, razen v primerih iz četrtega odstavka tega člena, ko je potrebna odredba preiskovalnega sodnika. Odredba lahko obsega tudi dovoljenje za izdelavo, pridobitev in uporabo prirejenih podatkov in dokumentov. Ukrep tajnega delovanja, pri katerem bo tajni policijski delavec uporabil tehnične naprave za prenos in snemanje glasu, fotografiranje in videosnemanje, se lahko odredi samo v zvezi s kaznivimi dejanji iz drugega odstavka 150. člena Zakona o kazenskem postopku. Ukrep s pisno odredbo odredi preiskovalni sodnik na pisni predlog državnega tožilca.

V petem odstavku 155. a-člena Zakona o kazenskem postopku je določeno, da predlog in odredba, ki postaneta sestavni del kazenskega spisa, morata vsebovati:

- podatke, ki omogočajo določljivost osebe, zoper katero se predlaga oziroma odreja ukrep;
- utemeljitev oziroma ugotovitev utemeljenih razlogov za sum;
- način izvajanja ukrepa, njegov obseg in trajanje ter druge pomembne okoliščine, ki narekujejo uporabo ukrepa;
- vrsto, namen in obseg uporabe posameznih prirejenih podatkov in dokumentov;
- obseg udeležbe, če bo tajni delavec udeležen tudi v pravnem prometu;

- utemeljitev, zakaj je potrebno sodelovanje take osebe, če tajni delavec ni policist ali delavec policije tuje države, ampak druga oseba;
- v primeru iz prejšnjega odstavka opredelitev vrste in načina uporabe tehničnih naprav za prenos in snemanje glasu, fotografiranje in videosnemanje;
- utemeljitev oziroma ugotovitev neizogibne potrebnosti uporabe posameznega ukrepa v razmerju do zbiranja dokazov na drug način.

Glede izplačila informatorjem je bilo na podlagi 49. a-člena Zakona o policiji sprejeto Navodilo o poslovanju s finančnimi sredstvi za posebne operativne namene. Ureditev kaže na to, kako specifično, zahtevno in previdno mora biti delo z informatorji, da ne pride do nepopravljivih napak, ki bi ogrozile delovanje informatorja in tudi policije.

V nadaljevanju je opisano, kako sodišče preverja delo policije in informatorja ob izdaji odredbe za hišno preiskavo. »Ko sodišče ugotavlja obstoj utemeljenih razlogov za sum (kot pogoja za odreditev hišne preiskave) na podlagi informatorjeve izjave, ocenjuje njeno dokazno vrednost z dveh vidikov, zato mora policija sodišču posredovati spoznavne vire, ki zadevajo 1. okoliščine, ki so policiste prepričale, da je informator zanesljiv in njegova informacija resnična (subjektivna zanesljivost informatorja), ter 2. okoliščine, ki kažejo, kako je informator prišel do posredovanih podatkov (objektivna resničnost obvestila).

Sodnik namreč presoja dokazno vrednost informatorjeve izjave z dveh vidikov, zato mu mora policija, ko predlaga odreditev hišne preiskave, posredovati spoznavne vire, ki zadevajo prej omenjene okoliščine. Ali je policija tej zahtevi zadostila, je treba presojati na podlagi okoliščin vsakega konkretnega primera. Policija sodniku tako opiše stvari, kot so okolje informatorja, osebne lastnosti, ki mu omogočajo točno opazovanje in poročanje, družbeni položaj, sloves med drugimi, osebne veze z osumljenimi, okoliščine, ki nakazujejo odsotnost namena dati lažne podatke, pravi namen posredovanja informacij, pri čemer je popolnoma razumljivo, da ima pri tem pred očmi, da ne izda svojega vira. Policija je ugotovila le, da je oseba že večkrat posredovala informacije in je policiji znana, vendar ne želi biti imenovana, saj se boji zase in za svojo družino, glede informacij pa oseba trdi, da so točne in zanesljive in da nima nobenega motiva za maščevanje do teh oseb. V takšnih ugotovitvah ni ničesar, kar bi sodniku omogočalo, da bi samostojno presodil informatorjevo zanesljivost. Oseba, za katero ni bila prikazana nobena splošna značilnost zanesljivosti in katere ime ni razkrito sodniku, je točno tista vrsta informatorja, čigar obvestilo ne sme služiti kot edini (izključni) temelj za izdajo odredbe za hišno preiskavo (Sodba Vrhovnega sodišča, I Ips 78/2008).

Iz navedenega je razvidno, da se je v sodni praksi izoblikovala praksa, ki policiji nalaga, da informacije, ki jim jih posredujejo informatorji, dobro preveri. Informatorje mora izbirati na posebej prefinjen način, saj se je na sodiščih izoblikovala sodna praksa, ki zahteva točno določen način preverjanja informacij, ki jih policiji posreduje informator. To bi lahko šteli tudi med dodatne varovalke v naši zakonodaji, da ne bi prihajalo do zlorabe informacij in informatorjev. Prav tako pomembno ostaja dejstvo, da se identiteta informatorja ne kompromitira, saj bi s tem nastala velika škoda policiji in tudi osebam, ki posredujejo informacije.

3 Novinarsko delo in informatorji

Ko sem začel raziskovati delovanje informatorjev pri novinarskem delu, prav veliko napisanega nisem našel. Na omenjenem področju se bistveno razlikuje od dela informatorjev na drugih področjih dela. Delo z informatorji ni opisano oziroma formalno določeno kot v primeru dela informatorjev v policiji. To verjetno izhaja iz dejstva, da je teža informacije, posredovana novinarju, oziroma informacija, posredovana policistu, drugačna. Informacija, ki jo od informatorja pridobi novinar, je brez vsakršnih kazenskopравnih posledic, razen kadar policija na podlagi take informacije začne preiskavo pojava.

3.1 Delo z informatorji pri novinarskem poklicu

Vsako sporočilo, ki ga novinar posreduje, mora ustrezati dejstvom in ne sme biti zavajajoče ali neresnično. Podatke morajo novinarji pozorno zbirati in jih skrbno preverjati. Novinarje pa kontrolirajo uredniki, ki v Sloveniji morajo spoštovati temeljno profesionalno pravilo, da je treba vse podatke pred objavo preveriti. Če to ni mogoče, je nujno treba navesti vir. Kadar gre za uredništvo, iz katerega se informacija sporoči javnosti, znan in verodostojen vir, ki ne želi biti imenovan, novinar lahko rabi besedne zveze, kot so iz zanesljivega vira, naš preverjeni vir, iz dobro obveščениh virov, iz diplomatskih virov, iz virov, ki so blizu in podobne. V nekaterih novinarskih krogih so v rabi besedne zveze, kot so govori se, pravijo, da; slišati je, naj bi (Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija, 2000).

Iz navedenega je razvidno, da je izraz informator v novinarstvu v rabi ne samo za osebe, ampak tudi za medije. Informator v novinarstvu tako ni oseba, ki prostovoljno, prikrito in usmerjeno daljše časovno obdobje posreduje informacije. Informator posreduje informacije, ki so zanimive za širšo javnost in so splošne narave. To niso informacije o storilcih kaznivih dejanj oziroma o samih kaznivih dejanjih. Informatorji niso registrirani in so v prenesenem pomenu vir. Kot sem zasledil v literaturi, sta izraza vir in informator pri novinarskem delu v rabi za osebo, ki informacije posreduje novinarjem. Med njima torej ni bistvene razlike.

3.1.1 Sodelovanje informatorjev oziroma virov pri novinarskem delu

Med virom in informatorjem pri novinarskem delu ni bistvene razlike. Razlika je le v tem, da je kot informator opredeljena fizična oseba, kot vire informacij pa novinarji označujejo tudi informacije pridobljene iz različnih medijev.

Ker so dogodki nepredvidljivi in ker se novinar le redko znajde na kraju dogodka ob pravem času, začne o dogodku le zbirati informacije; taki viri informacij so za novinarje ključnega pomena. Viri pa s svojim načinom videnja situacije vedno določajo pomen informacije in so zato ključni pri konstituiranju realnosti novinarja. Zato ni pomembno le, kakšna informacija bo posredovana javnosti, temveč je zelo pomembno tudi, od koga. Novinar mora izbrati verodostojen vir informacij, saj si s tem pridobi zaupanje in strinjanje javnosti (Gorenc, 2010).

Najpogostejša je delitev virov na uradne in neuradne (Štok, 2010). K uradnim virom prištevamo vire po uradni funkciji (državne uradnike, predstavnike za odnose z mediji itd.), neuradni viri pa so navadni državljani, ki v vlogo vira stopijo po neuradni funkciji (priče dogodkov, sorodniki, očividci itd.). Med uradne in neuradne vire pa bi lahko prišteli tudi anonimne vire, ki jih ne moremo uvrstiti nikamor, vendar pa jih po nekaterih raziskavah največ prihaja iz uradnih virov.

a) Uradni viri informacij

Potencialno je lahko vsakdo vir informacij za novinarja, vendar je v tej vlogi le majhen delež ljudi. Med njimi prevladujejo institucionalni oz. uradni viri, kar potrjujejo številne domače in tuje raziskave (Poler Kovačič, 2004b). Uradni viri so novinarjevi viri informacij že po dolžnosti. Prav po tem se razlikujejo od neuradnih virov oz. »običajnih« ljudi, ki nimajo takega dostopa do množičnih medijev (Gorenc, 2010).

V tržnem gospodarstvu je prihranek časa in energije za novinarja posebnega pomena. Zato novinar potrebuje dober dostop do najverodostojnejših virov informacij, ki ga čim bolj stalno in čim hitreje oskrbujejo z informacijami. Novinarji pogosto sodelujejo z uradnimi viri, saj jim ti nudijo pogoste, kontinuirane in sveže informacije ter si s tem zagotavljajo rutinsko delo (Štok, 2010). Takim virom bi lahko rekli tudi konvencionalni, saj so med njimi načini zbiranja informacij, ki se v današnjem času najpogosteje uporabljajo za zbiranje informacij (gre za poročanje o vnaprej organiziranih dogodkih, informacije, pridobljene v

različnih kabinetih, informacije, pridobljene pri predstavnikih za odnose z javnostjo, lahko pa tudi uporabo javno dostopnih dokumentov) (Gorenc, 2010).

V informacijski družbi je tako postalo jasno, da se informacije izmenjujejo zelo hitro, zaradi česar postaja preverjanje podatkov in s tem virov informacij čedalje težavnejše. To gre na račun ogromnega obsega podatkov, ki je dostopen novinarju. Množična in utrjena pot pretoka informacij pa pri novinarjih zahteva svoj davek. Uporabnik danes zlahka prehaja med različnimi mediji, kar pomeni, da se morajo novinarji še toliko bolj potruditi, da se informacije ne podvajajo. Zaradi podobnosti produkcije pa so vsebine predvidljive in napovedane (Štok, 2010).

Uradni so vsi viri, ki so uradni po svoji funkciji (Poler Kovačič, 2004a, 99). »Posredovanje informacij za medije lahko mediji zahtevajo od vseh organov, ki jih kot zavezance določa zakon, ki ureja dostop do informacij javnega značaja,« je zapisano v Zakonu o medijih (ZMed 2006, čl. 45). Organi, ki jih kot zavezance našteva ZMed, pa so državni organi, organi lokalnih skupnosti, posamezniki, ki opravljajo javne funkcije, javni zavodi in javna podjetja ter druge pravne ali fizične osebe, ki opravljajo javno službo. Vsi navedeni organi morajo posredovati »resnične in celovite« informacije. Poler Kovačičeva pa našteva tudi druge uradne vire. Med njimi so vsi javni funkcionarji, predstavniki institucij ekonomske, politične, kulturne, znanstvene in druge moči ter oblasti, predstavniki nevladnih organizacij, društev, združenj, civilnih pobud, službe za odnose z javnostjo, navedbe v drugih množičnih medijih in tiskovne agencije.

b) Neuradni viri informacij

»Neuradni viri so vpleteni ali nevpleteni posamezniki, ki niso vir po funkciji, ampak v besedilu nastopajo kot vir z lastnim mnenjem, videnjem, interpretacijo, informacijo ali dogodkom. Ti viri govorijo bodisi kot udeleženci, očividci ali priče dogodka bodisi ne. Gre za tako imenovane običajne posameznike – zasebne državljane, ljudi z ulice, neorganizirana ali delno organizirana družbena gibanja, civilne pobude« (Leban, 2004).

Poimenovanje vira kot neuradnega v literaturi zasledimo v različnih pomenih, drugače pa se izraz neuradni vir pojavlja tudi v pomenu informatorjev. Gre za osebe, ki novinarju pripovedujejo o dogodkih, ki jih drugi novinarji niso opazili oziroma zanje ne vedo. Vsak dober novinar ima skupino ljudi, strokovnjakov na posameznih področjih, ki mu pomagajo pri pravilnem oblikovanju informacije. Pri neuradnih virih informacij gre predvsem za vire,

ki jih novinar ne pridobiva po rutinskih kanalih, ampak po neformalnih kanalih zbiranja informacij, kot so neformalne priložnosti, novinarjevi osebni stiki, novice iz ozadja, zarečene informacije (Leban, 2004).

c) Anonimni viri

Novinar mora, kadar je le mogoče, navesti vir informacije (Kodeks novinarjev Slovenije, 2002, čl. 4). V praksi pa se dogaja, da viri pogosto želijo ostati anonimni, še posebej, če gre za razkritje zaupnih in občutljivih informacij. Kljub temu pa je navajanje vira informacije ključnega pomena za verodostojnost informacije, ki jo posreduje novinar. Kljub neverodostojnosti pa se novinarji pogosto zatekajo k anonimnosti, tudi takrat, kadar ne razkrivajo ekskluzivnih informacij (Gorenc, 2010).

Pri tem je pomembno, kakšen je motiv vira, ki zahteva anonimnost. Po drugi strani pa lahko anonimnost zlorabi tudi novinar, tako da si informacijo izmisli. S tem se skriva za anonimnostjo ter pravico in dolžnostjo do varovanja anonimnosti vira. Anonimni viri najpogosteje prihajajo iz vrst uradnih virov. Med anonimnimi viri pa se lahko znajdejo tudi neuradni viri, najpogosteje v vlogi očividcev oz. prič dogodkov. Ker pa se novinarji in uredniki zavedajo, da so besedila, v katerih je navzoč anonimni vir, manj verodostojna, od svojih novinarjev zahtevajo, naj tudi pri navajanju anonimnega vira posredujejo čim več informacij glede vira, seveda brez njegovega razkritja (Gorenc, 2010).

3.1.2 Odnos novinarja do vira informacij oziroma informatorja

Med novinarji in viri informacij, pri katerih novinar zbira informacije po neformalnih kanalih, je vzpostavljen poseben odnos, ki temelji na popolnem zaupanju. V novinarski praksi so se ustalila natančna pravila, ki določajo, kdaj in kako lahko novinar svoj vir v objavljenem besedilu imenuje (Perovič in Šipek, 1998, 61, 62):

- »On the record«: Nekdo je novinarju povedal informacijo in novinar jo lahko takoj objavi, skupaj s popolno identifikacijo vira.

- »Off the record«: Vir pove pomembno informacijo, ki jo lahko novinar objavi (pred tem jo seveda preveri), vendar vira ne sme identificirati (uporabi različne fraze, kot so v krogih blizu vlade, iz predsedniških krogov, po hodnikih parlamenta).
- »Off off the record«: Vir pove pomembno informacijo, ki pa je novinar v nobenem primeru ne sme objaviti ali preveriti na kakem drugem naslovu; to je informacija, ki jo lahko novinar uporabi samo za svoje védenje. Če novinar prekrši katerega od teh dogovorov, seveda izgubi svoj vir; če to naredi večkrat, bo veljal za nepredvidljivega in zaupanja nevrednega poročevalca, zato si bo težko pridobil zaupanje kakega novega vira.

3.1.3 Motivi virov pri posredovanju informacij

Med preučevanjem literature nisem zasledil, da bi se novinarji posebej ukvarjali z motivi, ki vodijo vire oziroma informatorje pri posredovanju informacij novinarjem. Kljub temu pa jih ti prav zaradi motivov posredujejo novinarjem. Različni so predvsem motivi virov, ki od novinarja zahtevajo zaupnost. Nekateri viri z informacijami želijo vplivati na javno mnenje in si s tem pridobiti prednost pred konkurenco. Nekateri si z informacijami želijo zadovoljiti lastne interese in pri tem imeti lastno korist. Spet druge pa k pridobivanju in posredovanju informacij novinarjem napeljuje maščevalnost oziroma sovražnost.

Edini legitimni motivi za pridobivanje in posredovanje informacij pa so altruistične narave. Pri tem ima posameznik kot vir informacij v mislih nesebično pomaganje drugim, upošteva koristi drugih in ima pri tem v mislih javni interes (Leban, 2004). V nasprotnem primeru, ko vir nima takega motiva za posredovanje informacije, novinar tak vir izrablja.

3.2 Pravna ureditev novinarskega dela z informatorji oziroma viri

Kot osnovo za delo informatorjev oziroma virov z novinarji je treba upoštevati Zakon o medijih. V prvem odstavku 21. členu Zakona o medijih je določeno, da je novinar oseba, ki se ukvarja z zbiranjem, obdelavo, oblikovanjem ali razvrščanjem informacij za objavo v medijih in je zaposlena pri izdajatelju ali pa samostojno kot poklic opravlja novinarsko dejavnost (samostojni novinar). V drugem odstavku 21. člena pa se Zakon o medijih dotakne odnosa novinarja z virom, ki ga oskrbuje z informacijami. Navedeno je, da

urednik, novinar ali avtor prispevka ni dolžan razkriti vira informacij, razen kadar to določa kazenska zakonodaja. Iz navedenega izhaja, da če je bilo storjeno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, mora novinar razkriti vir informacij, sicer tudi sam stori kaznivo dejanje.

Novinarji pa se ravnaajo tudi po pravilih, zapisanih v Kodeksu novinarjev Slovenije. V njem je določeno, da mora novinar, kadar je le mogoče, navesti vir informacije in da se mora izogibati plačilu za pridobljene informacije. Novinar se z virom informacij, ki ga sicer lahko identificira, lahko dogovori za zagotavljanje anonimnosti. Tak vir lahko uporabi le, če informacij ni mogel pridobiti na drug način, objava pa je v javnem interesu. Novinar je dolžan spoštovati dogovor o anonimnosti vira.

Na Radioteleviziji Slovenija, ki je javna televizija, podpirajo načelo, da morajo novinarji varovati svoje vire informacij. Informacija javnega pomena je včasih dostopna samo z uporabo zaupnih virov. Javne in druge osebnosti se z novinarji pogosto pogovarjajo o tem, kar ni za objavo. Nespoštovanje zaupnosti virov kot sestavine etične držbe novinarja lahko zavre svoboden pretok informacij, ki je bistvenega pomena za obstoj demokratične družbe. Podatke od vira, ki ne želi biti javno razkrit, lahko novinar uporabi le, če je prepričan o njegovi verodostojnosti. Vsekakor mora novinar, da se izogne možnosti manipuliranja z neresničnimi ali s pristranskimi informacijami, pozorno preveriti zanesljivost vira in pridobiti potrditev informacije tudi iz drugih primernih virov. Če določene podatke pridobi samo od enega vira, jih objavi samo, če je vir verodostojen. Načeloma pa objavlja tako pridobljene informacije samo, če jih potrdita dva neodvisna vira.

Razkrivanja vira informacij v interni komunikaciji med novinarjem in odgovornim urednikom ni mogoče enačiti z javnim razkrivanjem virov informacij. Odgovorni urednik mora tak podatek ohraniti izključno zase. Če odgovorni urednik oceni, da ni vseh elementov za presojo verodostojnosti in preverljivosti, ima pravico zavrniti objavo takega prispevka.

Zaščita virov informacij je etično načelo v poklicu, ki je, tako kot zdravniški, odvetniški in podobni poklici, zavezan k posebnim pravicam in dolžnostim. Pooblašeni sodni organi lahko, kadar gre za javno varnost ali kazniva dejanja, zahtevajo od novinarja ali drugega delavca RTV Slovenija, da razkrije vire informacij. V takih primerih RTV Slovenija svojemu zaposlenemu ne svetuje, naj zavrne zahtevo sodišča. Poskrbi pa za pravno pomoč in

sodišče pozove, naj pozorno pretehta težo javnega interesa, preden od novinarja zahteva, na prelomi zaobljubo, ali pa, če je taka zahteva sodišča dokončna, zahteva javno zaslišanje novinarja. Da bi se izognili možnosti manipuliranja in da ne bi objavili nenatančnih ali pristranskih informacij, mora novinar skrbno preveriti zanesljivost vira in praviloma pridobiti potrditev od najmanj dveh drugih primernih virov.

Varuh poklicnih meril in načel novinarske etike v programih RTV Slovenija nadzoruje spoštovanje poklicnih meril in etičnih načel, varuje interese RTV-plačnikov, poslušalcev, gledalcev ter sodelujočih v oddajah in programih RTV Slovenija kot tudi interese novinarjev in drugih ustvarjalcev radijskih in televizijskih programov pred neupravičenimi pritožbami in očitki ter morebitnim neupravičenim ravnanjem posameznih urednikov. V skladu z zakoni, ki urejajo delovanje RTV Slovenija, se morajo poslušalci in gledalci s svojimi pritožbami, predlogi in nasveti najprej obrniti na odgovorne urednike radijskih in televizijskih programov RTV Slovenija. Če z njihovimi odgovori ali dejanji niso zadovoljni, se lahko obrnejo na varuha poklicnih meril in etičnih načel.

Varuh sprejema pripombe, pobude in vprašanja poslušalcev in gledalcev ter delavcev RTV Slovenija, lahko pa sproži postopek tudi na svojo pobudo. V vsakem postopku varuh najprej ugotovi, ali so bila kršena poklicna merila in etična načela programov RTV Slovenija. S svojimi ugotovitvami in predlogi ukrepov seznanijo osebo ali ustanovo/organizacijo, ki je nanj naslovila pripombo, pobudo ali vprašanje, direktorja radijskih ali televizijskih programov in odgovornega urednika programa, v katerem je domnevno prišlo do kršitve.

Pri odmevnih ali številnih pripombah na določen prispevek ali oddajo oziroma, kadar gre za kršitev poklicnih meril in etičnih načel, ki zadeva interese večine poslušalcev in gledalcev programov RTV Slovenija, je varuh dolžan s svojimi ugotovitvami in ukrepi seznaniti tudi najširšo javnost (Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija, 2000).

Ne glede na to, da pri novinarskem delu ni predpisanega postopka za delo z informatorjem oziroma virom, kot tudi ne plačila informacij, pa novinar, če zlorablja vire informacij, plača z verodostojnostjo. Pri tem je pomembno, da medij, v katerem je informacija objavljena, ostane kredibilen in ne izgublja uporabnikov.

4 Zasebni detektivi in informatorji

Detektivska dejavnost po zakonu pomeni zbiranje in posredovanje informacij, pridobljenih v skladu z zakonom in s pooblastili, ki jih ta dopušča. V Sloveniji je precej mlada dejavnost, saj njen, tudi zakonski, začetek postavljamo v leto 1994, ko je bil sprejet Zakon o detektivski dejavnosti in je bila ustanovljena Detektivska zbornica Republike Slovenije. Zakon o detektivski dejavnosti opredeljuje, da je detektiv svoboden pri opravljanju svojega poklica, ki ga lahko opravlja samostojno ali pa v sklopu detektivske družbe. Detektivi se morajo obvezno združevati v detektivsko zbornico. Detektiv opravlja svojo dejavnost na podlagi pisne pogodbe med njim in stranko ter na podlagi pisnega pooblastila (Bizjak, 2008).

Kakšen sploh je sodoben detektiv? Je čisto običajen človek, tak, kot so zdravniki, časniki, odvetniki, sodniki, skratka, visokoizobraženi častivredni ljudje. Njegova značka z izkaznico mu ne daje prav nič več pravic, kot jih imajo drugi državljani, če ne upoštevamo možnosti vpogleda v posamezne zbirke podatkov, kar opredeljuje Zakon o detektivski dejavnosti. Njegovo delo omejujejo zakoni, ki ščitijo vse občane, tudi njega, kar pa je predstavljeno v nadaljevanju. V okviru zakonov si utira pot do informacij za svojo stranko. V naših razmerah je za tako imenovano splošno detektivsko dejavnost najbolj usposobljen tisti, ki je prej služboval v policiji, obveščevalni službi ali novinarstvu.

Poleg strank, posebnih veščin in sposobnosti mora imeti še odlične, celo prijateljske zveze z nekaj desetimi uslužbencev različnih državnih organov in ustanov, ki so zanj in za omenjeno prijateljstvo pripravljene tvegati marsikaj. Enako pomembne so odlične zveze v gospodarstvu in celo z branjevkami na živilskem trgu; tudi zveze s tako imenovanim kriminalnim podzemljem koristijo pri nekaterih poizvedovanjih. Vse to so namreč v določenih primerih izjemno pomembni neformalni viri, ki mu lahko olajšajo delo ali mu ga sploh omogočijo.

Detektiv je oseba, ki na zakonit način pridobiva podatke in dokazno gradivo, vse to analizira in v obliki informacije posreduje naročniku. Če pri tem naleti na kriminalna dejanja, ki se jih preganja po uradni dolžnosti, mora o tem obvestiti pristojne organe. Vse informacije, ki jih zbere, so zaupne in jih posreduje zgolj naročniku, s katerim mora skleniti pogodbo (Dvoršak, 2003).

4.1 Področje dela detektivov

Delo detektivov je zapletenejše, kot si predstavlja navadni državljan. Zahteva določeno znanje, izkušnje, strokovnost, iznajdljivost in posebne veščine.

Najmočnejše orožje detektiva pri odkrivanju so dejstva, ki jih opazi s tem, da stalno opazuje okoli sebe. Njegovo delo je v veliki meri terensko, zato mora o vsakem dogodku, ki ga preiskuje, pripravljati poročila, v katerih oceni verodostojnost vira, od katerega je prejel informacijo (Dvoršak, 2003).

Detektivi zbirajo informacije (Zakon o detektivski dejavnosti, 9. člen):

- o osebah, ki so pogrešane ali skrite, o dolžnikih, o avtorjih anonimnih pisem in o povzročiteljih materialnih in nematerialnih škod;
- o predmetih, ki so ukradeni ali izgubljeni;
- o dokaznem gradivu, potrebnem za dokazovanje ali zavarovanje pravic in upravičenj stranke pred pravosodnimi in drugimi organi oziroma organizacijami, ki v postopkih odločajo o teh pravicah;
- o zvestobi delavcev pri izvajanju konkurenčne klavzule;
- o podatkih o uspešnosti in poslovnosti pravnih oseb;
- o kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na zasebno tožbo, ter o njihovih storilcih;
- o zlorabah pravice do zadržanosti z dela zaradi bolezni ali poškodbe, zlorabah uveljavljanja pravice do povračila stroškov prevoza na delo in z dela ter o drugih disciplinskih kršitvah in kršilcih;
- o kandidatih za zaposlitev, v okviru vsebine pisnega soglasja kandidata za zaposlitev.

Detektiv v civilni družbi je pravzaprav zasebni preiskovalec z opravljenim detektivskim izpitom, dovoljenjem za opravljanje detektivske dejavnosti s pooblastili, pravicami in z dolžnostmi. Detektiv išče in zbira podatke, ki jih pozneje zapiše in priloži kot dokaz na sodišču v konkretnem postopku. Ali določena stranka sodbo dobi ali pa izgubi, je velikokrat odvisno prav od podatkov, ki jih zberejo detektivi. Pri vdoru v zasebnost posameznika imajo detektivi enake možnosti kot vsi drugi prebivalci. Kljub vsemu pa je njihova vloga za zdaj zelo pomembna samo na področju civilnega prava, saj nove smernice narekuje tudi dejstvo, da bi bilo zelo učinkovito, če bi se lahko detektivi ukvarjali tudi s področji, ki jih

pokriva policija, vendar bi bila konkurenca državi v tem primeru vsaj za zdaj prehuda, saj je detektiv plačan po učinku in ne na podlagi dejstva, da je zaposlen in da opravlja svoje naloge kot jih policisti. Detektivi so pravzaprav zasebni preiskovalci, ki so zelo odvisni od zadovoljstva stranke in si preprosto ne smejo in ne morejo privoščiti napak, saj jih te lahko stanejo zaslužka in izgube posla (Janić, 2009).

Področja dela detektiva se tako raztezajo na vse veje civilnega prava, in sicer na (Bizjak, 2008):

- izvršilne postopke (zunajsodne poravnave, izterjave dolgov v izvršilnih postopkih, rubeže in izvršilne prodaje);
- delovnopravne postopke (kontrolne odsotnosti z dela zaradi bolezni, ugotavljanje disciplinskih kršitev in alkoholiziranosti ter notranje kontrole v delovnih okoljih, postopke ob inšpekcijskih pregledih);
- družinsko pravo (razveze, delitve premoženja, preživnine, skrbništvo nad otroki);
- civilnopravne postopke (zbiranje dokazov in okoliščin v sodnih postopkih);
- protiprisluškovalne preglede prostorov in telefonskih aparatov ter vozil;
- iskanje, zavarovanje in dokumentiranje sledi ter dokazne kriminalistične fotografije;
- ugotavljanje dejanskega stanja in dejstev na podlagi poligrafa;
- preiskovanje prometnih nesreč in prometnih prekrškov ter drugih škodnih dogodkov za odškodninske postopke;
- izvajanje upravnih postopkov.

4.1.1 Načini zbiranja podatkov

Kot je bilo že omenjeno, detektivi zbirajo podatke za uspešno delo na različne načine. V tem poglavju pa so predstavljeni le nekateri najpogostejši načini zbiranja podatkov, ki so nujni pri delu detektiva.

a) Zbiranje informacij od oseb

Zbiranje informacij od oseb je pri delu detektiva precej omejeno, saj morajo osebe informacije posredovati prostovoljno. Detektivu se načeloma ni treba identificirati z značko in izkaznico, razen kadar se sklicuje na svoja pooblastila ali kadar oseba to od njega zahteva, vsekakor pa se detektiv mora vedno identificirati z izkaznico na zahtevo inšpektorja za zasebno varstvo ali policista. Zelo pomembno je načrtovanje pogovora oz. analiza, izdelava taktičnega načrta pogovora, čas in kraj pogovora ter preučitev osebnostnih lastnosti osebe. Detektiv mora biti sposoben vživljanja v drugega človeka, to pa pomeni, da mora biti sposoben takojšnje zaznave sprememb vedenja, barve glasu, obrazne mimike in kretenj človeka, s katerim je v stiku. Najlažje je zbiranje informacij kar na domu osebe, ki se tam počuti najvarneje. Detektiv osebi ne sme vsiljevati svojih prepričanj in pogledov na svet, saj se ta lahko ustraši in zapre vase, s tem pa se izgubi morda edina priložnost za pridobitev koristnih podatkov. Pomembno je, da se detektiv poskuša čim bolj približati razmišljanju osebe, ki jo sprašuje, saj si le tako lahko obeta korist od časa, ki ga nameni tej dejavnosti. Kadar detektiv poizveduje o drugi osebi, mora čim prej začutiti, v kakšnem odnosu je intervjuvana oseba s tretjo osebo, in temu primerno prilagoditi način spraševanja. Za uspešno delo je torej potrebnega tudi nekaj znanja psihologije odnosov in komunikologije. Vsekakor so tako neposredno pridobljene informacije največkrat ključ do rešitve naloge in prihranijo veliko časa, ki bi ga detektiv porabil, da bi iste informacije pridobil iz pisnih virov. Detektiv lahko zbira informacije tudi od priprtih oseb in od oseb, ki so na prestajanju zaporne kazni, za katere pa mora pridobiti dovoljenje preiskovalnega sodnika, dajanje informacij pa je prav tako prostovoljno (Bizjak, 2008).

b) Zbiranje informacij iz evidenc

Po Zakonu o detektivski dejavnosti lahko detektiv zahteva podatke od upravljavcev zbirk podatkov: ministrstva, upravne enote, zavoda za zdravstveno zavarovanje itd. Upravljavci zbirk so detektivu na podlagi njegove zahteve dolžni v 15 dneh izročiti podatke iz evidenc registriranih vozil (podatke o registrski oznaki, o lastniku in vozilu), registra stalnega prebivalstva ali centralnega registra prebivalstva (podatke o začasnem in stalnem prebivališču), iz evidenc zavarovancev (podatke o zaposlitvi, delodajalcu in delovnem mestu), slovenskega ladijskega registra in registra zrakoplovov (podatke o plovilu) (Bizjak, 2008).

c) Zbiranje informacij iz sodnih in upravnih spisov

Detektiv ima pravico do vpogleda v sodne in upravne spise, kadar ima isto pravico stranka, ki je pooblastila detektiva. Zakon o pravdnem postopku narekuje tudi, da ima stranka pravico do prepisovanja spisov, pregleda dokumentov in preslikanja, če izkaže pravni interes (Bizjak, 2008).

d) Zbiranje informacij v zemljiški knjigi

Zemljiška knjiga je javna knjiga, v kateri lahko vsakdo pridobiva podatke in si jih izpiše po novem tudi v spletu. Zemljiška knjiga je vodena po katastrskih občinah, vpisi v zemljiško knjigo pa so obvezni. V njej morata biti vpisani vsaka nepremičnina in sprememba, izvedena na njej, sestavljena pa je iz glavne knjige in zbirke listin. V glavni knjigi so podatki o nepremičnini, o lastništvu na nepremičninah in o zapisanih bremenih na nepremičninah (Bizjak, 2008).

e) Zbiranje informacij v sodnem registru

Sodni register je prav tako kot zemljiška knjiga javno dostopen vir podatkov, ki vsebuje podatke o pravno pomembnih dejstvih družb in drugih subjektov. Prav tako je sestavljen iz glavne knjige in zbirke listin. V sodni register se vpisujejo podatki gospodarskih subjektov tako osebnih kot kapitalskih družb (Bizjak, 2008).

f) Zbiranje informacij v internetu

V današnjih dneh si življenje brez interneta ne more predstavljati pravzaprav nihče več, ki je kakorkoli vključen v kako dejavnost. Internet se je začel razvijati v Ameriki v 70. letih prejšnjega stoletja in v dobrih 30 letih prodril do praktično vseh gospodinjestev po svetu. Internet je ogromna zbirka podatkov, ki pa se dnevno spreminjajo (zamenjujejo, brišejo, dodajajo novi). Za uspešno detektivsko delo je dostop do interneta nujen, saj lahko iskanje po spletu marsikatero nalogo skrajša za nekaj ur ali celo dni in prihrani veliko denarja, ki bi ga sicer detektiv moral nameniti za potne stroške in terensko delo. Detektivi pri svojem

delu z internetom največkrat iščejo po javnih zbirkah podatkov Ajpesa in Pirsas, registra transakcijskih računov, časopisov, televizije, telefonskega imenika itd. (Bizjak, 2008).

4.1.2 Delo z informatorjem v detektivski dejavnosti

Detektivi seveda zbirajo informacije na različne načine. Da bi svoje delo uspešno opravili, jih zbirajo iz medijev, pisanih virov in tudi informacije od oseb.

Detektivi predvsem zbirajo informacije od ljudi, vpletenih v posamezni primer. Pri tem ne gre toliko za stalen način zbiranja informacij od oseb, ampak zbiranje v konkretnem primeru. Detektiv sprejme nalogo od naročnika in nato v konkretnem primeru zbira informacije. Pri tem ne gre za klasično zbiranje informacij s pomočjo informatorjev, kot ga poznamo pri policijskem delu, vendar poizveduje od oseb, ki bi mu pomagale razrešiti posamezen konkreten primer. Naročnik se pri delu detektiva redko pojavi v več primerih, zato detektivi ne izdelujejo posebnih zbirk ljudi, od katerih pridobivajo informacije. Pri tem so še posebej pomembni iznajdljivost detektiva, njegov odnos z ljudmi ter poznavanje posebnih metod in taktik zbiranja podatkov od oseb. Seveda so v prednosti detektivi, ki so pred tem opravljali delo policista oziroma delavca organov pregona in se takih tehnik naučili.

Kadar detektiv od naročnika prejme naročilo za delo oz. dejanje, ki ga policija preiskuje po uradni dolžnosti, pa do sodelovanja detektiva in policije pride le v redkih primerih. To tudi pomeni, da si detektiv z informacijami informatorjev pri policijskem delu ne more pomagati. Prisiljen se je sam dokopati do informacij. Samo detektivova sposobnost ter strokovnost in iznajdljivost tako prispevajo k njegovi uspešnosti. Osebe, vire oziroma informatorje o konkretnem primeru je prisiljen iskati sam.

Nekateri osebe, ki posredujejo informacije detektivom, v žargonu imenujejo informatorji. Pogostejši izraz zanje pa je vir. Pri detektivski dejavnosti je zlasti v anglosaškem pravosodnem sistemu informator oseba, ki sodeluje z zagotavljanjem informacij med preiskavo. Je tisti, ki lahko priča o dogodku, ali udeleženec v posameznem primeru, ki se preiskuje. Velikokrat informator prejme denarno nadomestilo ali ima druge koristi za svoje podatke. Informatorji imajo po navadi motiv, ki detektivu pomaga priti do zelenega cilja. Takrat lahko informator tudi sam postane detektiv, s čimer ohranja potrebo po vznemirljivem življenju zasebnega raziskovalca. Seveda pa se vloga informatorja, ki

pomaga detektivu, razlikuje od vloge informatorja pri policijskem delu. Ključna pri tem je vloga detektiva, ki mora tako osebo usmerjati z nasveti in navodili.

Informator je lahko na primer sosed preiskovane osebe, ki detektivu posreduje informacije o tem, kdaj je oseba prišla domov. Na takega informatorja se detektiv obrne, če želi za stranko pridobiti podatek, kdaj se je na primer mož vrnil iz službe, in s tem potrditi domnevo, da ima morda ljubico. Če detektiv tako osebo želi motivirati za posredovanje tovrstnih podatkov, mora biti z njo v posebnem odnosu. Tak informator seveda lahko za podatke, ki jih posreduje detektivu, prejme tudi plačilo, lahko pa mu detektiv plača tudi s kako uslugo. Enako velja tudi za informatorja, ki sodeluje s policijo (Castillo, 2012).

Detektiv je odvisen od različnih namigov in informacij, da opravi svojo preiskovalno nalogo. Lahko uporabi različne metode nadzora, ali peš ali z avtom, da spremlja preiskovane osebe. Toda v točno določenem času mora detektiv pridobiti točno določene informacije za primere, do katerih pa je dostop zelo otežen. V takih primerih se mora zanašati na informatorje, ki mu zagotavljajo dragocene namige, koristne za preiskovanje. Vendar pa je odločitev detektiva za sodelovanje z informatorjem v praksi sprejeta kot neetična oziroma je tudi sicer vprašljiva. Zato obstaja težnja po kontroli informatorjev (New York City Private Investigators, 2012).

Seveda mora vsak dober detektiv imeti svojo mrežo ljudi, ki ga oskrbujejo z informacijami in ki jim lahko rečemo informatorji. Kot tudi v drugih dejavnostih ni mogoče preiskovati samo s tehničnimi sredstvi, tudi v detektivski dejavnosti ni dovolj samo to. Zato je za uspešno preiskovanje primerov pomemben tudi človeški dejavnik. Detektiv mora imeti mrežo informatorjev, ki mu lahko pomagajo pri reševanju primerov. Informator je lahko nekdo, ki lahko pomaga pri nadzoru na določenem področju. Detektivu lahko pošilja informacije o tem, kje je preiskovani subjekt, ne glede na to, ali je mobilni. Detektiv mora zato ohranjati zelo dober odnos z informatorjem. Ključna je motivacija, kajti le dobro motiviran informator sodeluje med celotno preiskavo (The Tools a Private Investigator Needs, 2008).

4.2 Pravna ureditev detektivske dejavnosti

Detektiv je pri svojem delu zavezan k molčečnosti, prav tako pa je dolžan spoštovati Kodeks poklicne etike detektivov ter Zakon o varstvu osebnih podatkov (v nadaljevanju ZVOP). Zbrani podatki so poslovna tajnost in se ne smejo posredovati tretjim osebam, zaupnost zbranih informacij pa se po končani nalogi ne prekine, še več – detektivi so po spremembi Zakona o detektivski dejavnosti leta 2002 vse zbrane podatke po opravljeni nalogi dolžni izročiti stranki. Če pride detektiv pri svojem delu do podatka o storitvi kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti, je po 33. členu Zakona o detektivski dejavnosti pri pristojnem organu dolžan podati ovadbo. Kodeks poklicne etike detektivov določa, da morajo detektivi opravljati poklicne dolžnosti v skladu z najvišjimi moralnimi in etičnimi načeli in ne smejo omadeževati poklica detektiva in tudi detektivske zbornice ne. Detektivi se med drugim v kodeksu zavežejo, da bodo stranko pred podpisom pogodbe seznanili z možnostmi in omejitvami svojega delovanja in da ne bodo obljubljali uspeha, kadar je to nemogoče. Kodeks med drugim detektive zavezuje tudi k temu, da pri svojem delu ne smejo uporabljati protizakonitih in neetičnih metod dela itd. (Janić, 2009).

Detektiv sme pridobivati informacije neposredno od osebe, na katero se podatki nanašajo, lahko pa tudi od drugih oseb, ki imajo podatke in so jih pripravljene posredovati prostovoljno, ter iz sredstev javnega obveščanja, in sicer: o osebah, ki so pogrešane ali skrite, o dolžnikih, o avtorjih anonimnih pisem ter o povzročiteljih materialne in nematerialne škode, o ukradenih ali izgubljenih predmetih, o dokaznem gradivu, potrebnem za zavarovanje ali dokazovanje pravic in upravičenj stranke pred pravosodnimi in drugimi organi oziroma organizacijami, ki v postopkih odločajo o teh pravicah, o zvestobi delavcev pri izvajanju konkurenčne klavzule, o podatkih glede uspešnosti in poslovnosti pravnih oseb, o kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na zasebno tožbo, ter o njihovih storilcih, o zlorabah pravice do zadržanosti z dela zaradi bolezni ali poškodbe, o zlorabah uveljavljanja pravice do povračila stroškov prevoza na delo in z dela ter o drugih disciplinskih kršitvah in kršilcih, o kandidatih za zaposlitev, v okviru vsebine pisnega soglasja kandidata za zaposlitev (Zakon o detektivski dejavnosti, 26. člen).

Detektiv je dolžan voditi evidence pogodb o izvajanju detektivskih storitev, evidence zbranih informacij in evidence naznanjenih kaznivih dejanj, ki jih je dolžan na zahtevo Detektivske zbornice RS ali inšpektorja za zasebno varstvo predložiti na vpogled. Detektiv je pri zavarovanju in posredovanju podatkov, ki jih pridobi, dolžan ravnati v skladu z Zakonom o varstvu osebnih podatkov in je v zadevah, ki jih opravlja oziroma so mu bile

zaupane, zavezan k molčečnosti. Informacije in podatki, ki jih detektiv zbere za stranko, so poslovna tajnost in jih ne sme posredovati tretjim osebam. Detektiv je podatke dolžan varovati kot poslovno tajnost tudi po opravljeni detektivski storitvi za stranko. Če detektiv pri svojem delu pride do podatka o storitvi kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti, je pri pristojnem organu dolžan podati ovadbo. Detektiv ima izkaznico s sliko, ki jo izda Detektivska zbornica Republike Slovenije. Kadar se sklicuje na pooblastila, ki jih ima po Zakonu o detektivski dejavnosti, je izkaznico dolžan pokazati. V vsakem primeru jo je dolžan pokazati na zahtevo inšpektorja za zasebno varovanje ali policista.

Detektiv ne sme opravljati nalog, za katere so z zakonom določeni oziroma pooblašteni policijski in pravosodni organi. Prav tako ne sme pri svojem delu uporabljati prikritih preiskovalnih ukrepov, metod in sredstev, ki jih v skladu z zakonom uporabljajo službe državnih organov. Detektiv ne sme opravljati dela za domače in tuje varnostne službe ter politične stranke. Ne glede na to pa sme detektiv za državne organe opravljati detektivsko dejavnost v zvezi z zlorabo pravice do zadržanosti z dela zaradi bolezni ali poškodbe, z zlorabo uveljavljanja pravice do povračila stroškov prevoza na delo in z dela ter v zvezi z drugimi disciplinskimi kršitvami in kršitelji (Banovec, 2009).

Obveznosti, pravice in dolžnosti detektiva predpisuje Zakon o detektivski dejavnosti. Detektivi, ki imajo veljavno licenco za opravljanje detektivske dejavnosti, se obvezno združujejo v Detektivsko zbornico Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu zbornica). Zbornica je pravna oseba javnega prava. Poleg nalog, določenih v 7. členu ZDD, opravlja tudi naslednje naloge:

- sprejema kodeks poklicne etike;
- predlaga ministrstvu, pristojnemu za notranje zadeve (v nadaljnjem besedilu ministrstvo), program strokovnega usposabljanja, poklicne standarde in kataloge strokovnega znanja in spretnosti ter način opravljanja detektivskega izpita;
- predlaga ministrstvu obrazec detektivske izkaznice;
- organizira in izvaja obdobja usposabljanja detektivov.

Zbornica (v nadaljnjem besedilu pristojni organ) na podlagi javnega pooblastila:

- podeljuje in odvzema licenco za opravljanje detektivske dejavnosti in detektivsko izkaznico ter opravlja naloge, povezane z opravljanjem detektivske dejavnosti tujih detektivov v Republiki Sloveniji;
- vodi s tem zakonom predpisane evidence in

- opravlja strokovni nadzor nad delom detektivov in detektivskih družb.

Nadzor nad izvajanjem nalog, ki jih pristojni organ opravlja na podlagi javnega pooblastila, izvaja ministrstvo za notranje zadeve. Ministrstvo lahko javno pooblastilo pristojnemu organu odvzame, če ta:

- nezakonito, neupravičeno ali v nasprotju z zakonom, ki ureja splošni upravni postopek, podeli ali odvzame licenco za opravljanje detektivske dejavnosti;
- v skladu s tem zakonom ne vodi evidenc detektivov, ki opravljajo detektivsko dejavnost;
- ne spoštuje rokov in postopkov, ki urejajo priznavanje poklicnih kvalifikacij tujim detektivom za opravljanje reguliranih poklicev oziroma reguliranih poklicnih dejavnosti v Republiki Sloveniji;
- za vodenje in odločanje v upravnih postopkih in priznavanje poklicnih kvalifikacij nima za to usposobljene osebe.

Disciplinsko odgovornost detektivov ugotavlja pristojni organ v skladu s statutom, ki ureja reševanje disciplinskih postopkov.

Način zbiranja informacij še vedno ostaja v domeni detektiva. Seveda pa je ta način zakonsko omejen, zato mora tudi detektiv upoštevati zakonska določila, pravice in svoboščine posameznika oziroma skupine, ki jo preiskuje.

5 Obveščevalna služba in informatorji

V tem poglavju so predstavljeni delovanje Slovenske obveščevalno-varnostne agencije (SOVA), način zbiranja informacij ter pravni okviri delovanja Sove. Tematika je zelo občutljiva, zato sem splošne informacije zbral na spletni strani agencije. Sova sledi načelu, da država potrebuje majhno, učinkovito in strokovno organizacijo, ki bo pristojnim organom na področjih, ki ne spadajo na delovno področje drugih državnih ustanov, sposobna zagotavljati uporabne informacije iz tujine. Vključevanje Republike Slovenije v svetovne integracijske procese, njena aktivna vloga v mednarodnih organizacijah ter boj proti naraščajočim grožnjam mednarodni varnosti (mednarodnemu terorizmu, mednarodnemu organiziranemu kriminalu in drugim oblikam nadnacionalnih groženj) postavljajo Sovo pred nove izzive. Med njene temeljne naloge spada predvsem delovanje pri zaščiti nacionalnih interesov na varnostnem, političnem in gospodarskem področju oziroma zagotavljanje nacionalne varnosti.

Delovno področje agencije zajema tako obveščevalno kot protiobveščevalno in tudi varnostno razsežnost delovanja (Sova, 2012).

Kot je navedeno na spletni strani Sove, gre na obveščevalnem področju za pridobivanje podatkov iz tujine, pomembnih za zagotavljanje varnostnih, političnih in gospodarskih interesov države. Ker učinkovite obveščevalne dejavnosti ni mogoče izvajati brez protiobveščevalne podpore in nasprotno, se obveščevalno in protiobveščevalno delo v agenciji prepleta tudi na področju pridobivanja podatkov o organizacijah, skupinah in osebah, ki s svojo dejavnostjo iz tujine ali v povezavi z njo ogrožajo ali bi lahko ogrozile nacionalno varnost države in njeno ustavno ureditev. Varnostna dejavnost agencije poteka v sodelovanju s pristojnimi državnimi organi in službami, predvsem tistimi, katerih osnovna dejavnost je skrb za varnostne zadeve v državi. Omenjeno sodelovanje je še zlasti pomembno pri varnostnem preverjanju in posredovanju podatkov, pomembnih za varnost določenih oseb, delovnih mest, organov, objektov in okolišev. Vendar je treba pri tem poudariti, da agencija tovrstne podatke pridobiva pri izvrševanju svojih nalog, s pridobivanjem podatkov iz tujine ali v povezavi z njo.

Kot je bilo že omenjeno, agencija o svojih ugotovitvah obvešča predsednika vlade, kadar gre za zadeve iz njene pristojnosti, pa še predsednika republike, predsednika državnega zbora in pristojne ministre, pristojna ministrstva in druge organe državne uprave, ki jim posreduje tudi podatke z njihovega delovnega področja, da bi lahko predlagali oziroma

sprejeli določene ukrepe. Državni organi so agenciji na njeno zahtevo dolžni posredovati podatke in informacije, pomembne za izvajanje njenih nalog (Sova, 2012).

5.1 Uporaba in pridobivanje informacij

Sova je samostojna vladna služba. Svoje naloge opravlja na podlagi zakona in v skladu s prednostnimi nalogami, ki jih določi vlada na podlagi nacionalnega varnostnega programa, sprejetega v državnem zboru (Sova, 2012).

Zakon o Sovi (ZSOV) v 2. členu opredeljuje tri osnovne naloge agencije:

1. pridobivanje podatkov,
2. vrednotenje podatkov,
3. posredovanje informacij iz tujine ali v povezavi s tujino.

Delovno področje agencije zajema tako obveščevalno kot protiobveščevalno in tudi varnostno razsežnost delovanja.

Na obveščevalnem področju gre za pridobivanje podatkov iz tujine, pomembnih za zagotavljanje varnostnih, političnih in gospodarskih interesov države. Ker učinkovite obveščevalne dejavnosti ni mogoče izvajati brez protiobveščevalne podpore in nasprotno, se obveščevalno in protiobveščevalno delo v agenciji prepleta tudi na področju pridobivanja podatkov o organizacijah, skupinah in osebah, ki s svojo dejavnostjo iz tujine ali v povezavi z njo ogrožajo ali bi lahko ogrozile nacionalno varnost države in njeno ustavno ureditev.

Varnostna dejavnost agencije poteka v sodelovanju s pristojnimi državnimi organi in službami, predvsem tistimi, katerih osnovna dejavnost je skrb za varnostne zadeve v državi. Omenjeno sodelovanje je še zlasti pomembno pri varnostnem preverjanju in posredovanju podatkov, pomembnih za varnost določenih oseb, delovnih mest, organov, objektov in okolišev. Vendar je treba pri tem poudariti, da agencija tovrstne podatke pridobiva pri izvrševanju svojih nalog, s pridobivanjem podatkov iz tujine ali v povezavi z njo.

Pri opravljanju nalog iz 2. člena Zakona o Sovi agencija sodeluje oziroma izmenjuje

podatke tudi s tujimi obveščevalnimi in varnostnimi službami ter tako prispeva k zagotavljanju nacionalne in tudi mednarodne varnosti.

V Sovi potekajo štirje osnovni delovni procesi, ki so med seboj neločljivo povezani in prepleteni. V skladu s potrebami, z zahtevami in interesi uporabnikov Sova usmerja svoje dejavnosti v pridobivanje ustreznih obveščevalnih podatkov, njihovo vrednotenje in posredovanje, v razvoj in digitalizacijo, skupne službe pa skrbijo za zadeve splošnega značaja.

Sova je kot samostojna vladna služba za svoje delo neposredno odgovorna vladi. S sodelovanjem v Svetu za nacionalno varnost (SNAV) je agencija vpeta v sistem nacionalne varnosti in prispeva k zaščiti nacionalnih interesov na varnostnem, političnem in gospodarskem področju.

5.1.1 Metoda zbiranja informacij

Metode, ki jih obveščevalne službe uporabljajo pri delu, delimo v tri skupine (Purg, 1995, 76):

- legalne (zbirajo se splošni podatki, ki so javno dostopni, cilj zbiranja pa je tajen);
- prikrite (zbiranje podatkov, ki so vsem dostopni, izvajajo pa se prav tako prikrito, uporabljajo se metode prikritega anketiranja, prikritega znanstvenega raziskovanja);
- tajne (zbiranje podatkov, ki so zaščiteni oziroma jih je nekdo zavestno skrtil pred drugimi).

V zadnjem času se od obveščevalnih služb pričakuje, da bodo naročnika oskrbovale z raznovrstnimi informacijami na več področjih. Če omenimo le najpogostejše, so to področja ekstremizma, mednarodnih migracij, ilegalne trgovine z orožjem, mamili in s človeškimi organi.

Pri vseh metodah so pomembne predvsem osebe, ki jih imenujemo viri. Seveda pa obveščevalne službe pridobivajo podatke in informacije iz različnih virov.

a) Ljudje kot vir informacij

Kratice HUMINT (angl. human intelligence) pomeni zbiranje informacij s človeškimi viri, po navadi z agenti (vohuni), lahko pa tudi s pomočjo popotnikov, beguncev, vojnih zapornikov ipd. Najučinkovitejše je tam, kjer se informacija ne prenaša elektronsko ali pa je šifrirana in se je ne da dešifrirati v času, v katerem je še aktualna. HUMINT je še posebej pomemben tam, kjer obveščevalna informacija zahteva poglobljeno interpretacijo ali pa je dvoumna, zato potrebuje oceno notranjega udeleženca. Zaradi hitrega razvoja dogodkov in potrebe po skupnem nastopanju proti virom ogrožanja obveščevalno-varnostne službe vse pogosteje medsebojno sodelujejo tudi zunaj državnih meja ter si izmenjujejo zbrane podatke, informacije in spoznanja (Stopar, 2003, 41).

b) Informacije z različnimi tehničnimi napravami

Z razvojem tehnologije za zbiranje podatkov in informacij ter z možnostjo njihove uporabe na zemeljskem površju, v zraku in vesolju, na vodni gladini in pod njo je ta vir vse večji in pomembnejši. V to skupino štejemo zbiranje podatkov in informacij z uporabo elektronskih sredstev. Tehnične naprave za zbiranje informacij in podatkov so bile razvite predvsem v vojaške namene. Obveščevalne in varnostne službe so na začetku spremljale predvsem vojaške in diplomatske komunikacije. Z razvojem komunikacijske tehnologije, predvsem interneta, ki je bil razvit v vojaške namene, in spremljanja novosti je sčasoma spremljanje komunikacij preraslo le vojaško in diplomatsko področje. Zaradi novih oblik ogrožanja se je izkazala potreba po spremljanju tudi civilnih komunikacij, ki uporabljajo enaka frekvenčna območja kot prej omenjene (Hartman, 2007).

c) Javno dostopni viri informacij

Največji delež obveščevalnih informacij se pridobi iz odprtih virov. Taki viri so vsa sredstva množičnega obveščanja, vzgojno-izobraževalne ustanove, internet, publikacije, seminarji, kongresi, simpoziji ipd. Obveščevalna dejavnost odprtih virov je odsev tako imenovane informacijske revolucije, v okviru katere so informacije vseh vrst, tudi občutljive, javno dostopne (Hartman, 2007).

5.1.2 Ljudje kot vir informacij obveščevalni službi

Tema obravnavanja oseb, ki zagotavljajo informacije obveščevalnim službam, je zelo kočljiva. Ker gre za tajne metode delovanja obveščevalnih služb, bom skušal pridobiti podatke, ki so javno dostopni v različni literaturi oziroma v medmrežju.

Človeški vir informacij (HUMINT) se nanaša na vse informacije, pridobljene neposredno od človeških virov. Vključuje širok spekter dejavnosti, od neposredne poizvedbe in opazovanja do uporabe informatorjev in vohunov. Človeški vir informacij lahko posreduje podatke, ki omogočijo vpogled v nasprotnikov načrt in namere. Nekatere obveščevalne zahteve lahko najbolje zadovoljijo z izkoriščanjem človeških virov informacij. Človeški vir vključuje očitno občutljivo in nedovoljeno dejavnost ter posameznike, ki izkoriščajo, nadzorujejo ali podpirajo te vire. Dejavnosti se izvajajo odkrito brez prikrivanja. Ko se dejavnost izvaja prikrito, jo je običajno mogoče zlahka odkriti. Možne vire informacij je tako mogoče diskretno izkoristiti. Nekatere očitne dejavnosti človeških virov informacij (HUMINT) so: običajni programi za zaslišanje emigrantov, beguncev, pobeglih, vojnih ujetnikov ter programi za izkoriščanje odprtih publikacij (Source of intelligence, 2012).

Človeški viri informacij se torej uporablja na splošno za vse vire, ki jih pridobi oziroma zagotavlja človek. Iz literature o obveščevalnih dejavnosti izhaja, da se izraz informator (v rabi pri policijskem delu) v obveščevalnih službah ne rabi. Lahko pa bi informatorja šteli k človeškemu virom pridobivanja informacij. Vendar pa je v obveščevalni dejavnosti namesto izraza informator na splošno v rabi izraz tajni sodelavec oziroma vohun.

Vohun (obveščevalne službe raje rabijo izraze tajni agent, operativec, tajni sodelavec itd.) je oseba, ki se ukvarja s prikritim (tajnim) zbiranjem obveščevalnih podatkov, ki bi koristili njegovi državi oziroma naročniku (Wikipedia, 2012).

5.1.3 Tajni sodelavci, vohuni in agentje

Pridobivanje tajnih podatkov ali tajno pridobivanje podatkov o drugih je zelo stara dejavnost, ki je šele z razvojem države pridobila pomen, organiziranost in sistematičnost. Prvi uradno prepoznani vohuni so bili sli, poslanci in diplomati. Ti so postali neločljivi del sodobne diplomacije (Jakič, 2007).

Vohunstvo je sicer kaznivo dejanje, ki ga stori tisti, ki služi tuji državi ali tuji organizaciji ali njenemu agentu tako, da zbira zaupne vojaške, gospodarske ali uradne podatke ali dokumente ali jim jih sporoči ali izroči ali jim omogoči, da pridejo do njih. Kaznivo dejanje stori tudi tisti, ki v škodo Republike Slovenije ustvari za tujo državo ali tujo organizacijo obveščevalno službo ali jo vodi, kakor tudi tisti, ki stopi v tako obveščevalno službo ali podpira njeno delo (Veliki splošni leksikon, 2006, 4821).

Vohunstvo ali »špijonaža« je pridobivanje, prisvajanje in predaja občutljivih vojaških, političnih, ekonomskih, znanstvenih, službenih in drugih podatkov ter dokumentov tuji državi ali organizaciji, odvisno od tega, kako jim oseba služi. Lahko pomaga vzpostaviti obveščevalno organizacijo, ki deluje za tujo državo, imeti stike z njo ali jim omogočati delovanje. Čeprav zakoni posameznih držav opredeljujejo vohunjenje kot nezakonito, ga mednarodno pravo ne prepoveduje. Haški pravilnik o vojskovanju iz leta 1907 določa, da uporaba sredstev, potrebnih za pridobivanje obveščevalnih podatkov o sovražniku in ozemlju, ni kazniva. Kljub temu vohun, ujet na delu, ne sme biti kaznovan brez predhodnega sojenja (Vojna enciklopedija, 1970, 541).

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1994) je agent v drugem pomenu opredeljen kot zaupni sodelavec državne obveščevalne službe.

V Vojni enciklopediji pa je poleg definicije tudi klasifikacija posameznih agentov. Agent je oseba, ki deluje po navodilih države (njenih ustanov), političnih in drugih organizacij in enot ter opravlja tajno delo. Lahko je diplomatski, konzularni, obveščevalni, protiobveščevalni, vojaški, policijski ipd. Diplomatski agent opravlja delo politične narave, najpogosteje med državami (njihovimi ustanovami). Obveščevalni in protiobveščevalni agent je oseba, ki pridobiva politične, ekonomske, vojaške in druge podatke za obveščevalne centre ali organizacije, odvisno od tega, kdo opravlja in preprečuje tako dejavnost. Agent lahko deluje v zameno za denarno nagrado ali pa prostovoljno, večinoma je za tako delovanje izbran pod pritiskom (Vojna enciklopedija, 1970, 59, 60).

Agent je v obveščevalni rabi besede oseba, ki je pooblaščen ali ki ji je bilo naročeno, naj pridobiva podatke ali pomaga pridobivati informacije za obveščevalne ali protiobveščevalne namene (Joint Publication 1-02, 2006, 10).

Na splošno je agent oseba, ki po pooblastilu deluje v imenu nekoga drugega. Obveščevalni agent po drugi strani ni predstavnik obveščevalne agencije, v kateri so člani obveščevalni

uradniki, operativci ali specialni agentje. Agent pa je oseba, ki je najeta ali rekrutirana zunaj službe. Obstaja več vrst neformalnih poimenovanj agentov, od tajnih ali agentov pod krinko, agentov provokatorjev, agentov na mestu (angl. agent-in-place), dvojnih agentov in agentov vpliva (Britovšek, 2007).

Operativci so osebe, zaposlene pri določeni obveščevalni službi, in dejansko vodijo ter dajejo naloge agentom, rekrutiranim od zunaj. Operativcem lahko rečemo tudi specialni agentje. Operativec po navadi vodi več agentov, taki skupini pa pravimo mreža agentov. To je tajna organizacija, ki deluje po navodilih glavnega agenta (Dictionary of Military and Associated Terms, 2006, 11).

Tajni agent ali agent pod krinko je oseba, ki dela za določeno službo v tajnosti, tako da se torej osebe okoli njega tega razmerja ne zavedajo. Ker agentje večinoma delujejo v tajnosti, je taka terminologija neposrečena. Boljši poimenovanji sta dvojni agent in agent na mestu (Lerner Lee in Lerner, 2004, 118).

Dvojni agent je agent, ki je v stiku z dvema nasprotnima obveščevalnima službama, pri čemer se samo ena zaveda dvojnega stika ali kvaziobveščevalnega dela (Dictionary of Military and Associated Terms, 2006, 169). Tak dvojni agent opravlja delo za dve, lahko tudi tri države z nasprotnimi interesi. Dvojni agentje pridobivajo in zbirajo informacije za obveščevalno službo tako, da se infiltrirajo v sovražno organizacijo. Organizacija običajno rekrutira dvojne agente iz vrst nasprotnih obveščevalnih služb, jih spreobrne in uporabi kot vohune za lastne interese (Lerner Lee in Lerner, 2004, 360).

Agent na mestu je podoben dvojnemu agentu, med njima pa je vendarle razlika. Dvojnega agenta rekrutira služba, agent na mestu pa se prostovoljno odloči za sodelovanje. V rabi so še nekatera druga poimenovanja za agente, kot so speči agentje, agentje provokatorji in agentje za vplivanje.

Speči agent se nastavi na določeno mesto in deluje pod krinko, vendar šele po določenem času, ko dobi ukaz za izvršitev določenega dejanja. Preden se mu posreduje ukaz, lahko speči agent čaka po več let ali vse življenje.

Agent provokator je nekdo, ki se infiltrira v neko skupino ali organizacijo, da bi sprovciral določena, po navadi nezakonita dejanja, in s tem kriminalizira delovanje organizacije.

Agentje vpliva so osebe, ki ne delajo neposredno za obveščevalno službo, vendar so pripravljeni za njo delovati posredno. To so ljudje, ki jih sponzorirajo obveščevalne službe in ki želijo s svojim statusom ali z zvezami vplivati na določeno družbeno klimo (Lerner Lee in Lerner, 2004, 118).

5.2 Pravna ureditev Slovenske obveščevalno-varnostne agencije

Glede na to, da je delo vseh obveščevalnih služb po svetu zelo občutljivo in temeljito posega v človekove pravice in svoboščine, je tudi delo Slovenske obveščevalno-varnostne agencije pravno regulirano.

Na spletni strani (Sova, 2012) je zapisano, da Sova pri njenem delu vodita dva pravna okvira: eden ji delovanje omogoča, drugi pa omejuje, saj je v interesu javnosti in posameznikov, da agencija dela zakonito in učinkovito ter pri začasem poseganju v človekove pravice ne prekorači svojih pooblastil.

Osnovna pravna podlaga za delo Sove je Ustava Republike Slovenije, zlasti njene določbe o varovanju demokratične ureditve, ki temelji na zagotavljanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Temeljni pravni akti, ki urejajo področje delovanja agencije, so Zakon o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji, Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb, Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije in Zakon o tajnih podatkih.

Načelo zakonitosti je eno temeljnih načel, ki velja za vse državne organe in ga Sova dosledno spoštuje. Njeno delovanje in ravnanje temelji na veljavnem pravnem redu, kar je zlasti pomembno z vidika varovanja človekovih pravic in svoboščin. Agenciji so namreč na voljo sredstva, s katerimi vanje posega, vendar to počne izključno na način in pod pogoji, ki jih določa zakon.

Iz vseh danih virov, ki so na voljo, je mogoče sklepati, da obveščevalna dejavnost še naprej ostaja neznanka akademskemu preučevanju. To gre predvsem na račun tajne narave delovanja služb, ki se s tovrstno dejavnostjo ukvarjajo. Različni avtorji, ki se ukvarjajo s problematiko obveščevalne dejavnosti, pa si niso enotni že glede definicije. To še bolj otežuje nadaljnje kakovostno raziskovalno delo (Britovšek, 2007).

6 Empirični del (intervjuji)

V empiričnem delu naloge bo teorija preverjena z intervjuji. Izvedeni so bili intervjuji s štirimi strokovnjaki s posameznega področja, z ustreznim strokovnim znanjem in izkušnjami na področju novinarstva, policijskega dela, obveščevalnega dela in detektivskega dela zbiranja informacij od oseb. Intervjuji so potekali v obdobju od 29. junija do 24. septembra 2012 in so bili zapisani. Kljub občutljivosti informacij so vsi intervjuvanci pristali na pogovor, seveda pa smo se izognili pogovorom o informacijah, ki so na posameznem področju dela tajne. Delo je potekalo izjemno profesionalno in korektno, saj je bila predstavljena tema zanje zelo zanimiva.

6.1 Intervju z detektivom Jankom Trivunovičem

Dejstva, ki jih je predstavil nekdanji policist in nekdanji predsednik Detektivske zbornice RS, član detektivske zbornice in detektiv Janko Trivunovič, bodo prispevala k dokazovanju posameznih hipotez.

Detektiv meni, da je v današnjem času zelo odvisen od informacij, ki jih pridobi od oseb na terenu. Tudi kadar je naročnik javna ustanova, ki mu posreduje določene podatke, se nanje večinoma ne more zanesti. To rešuje tako, da informacije pridobi od oseb, ki bi lahko kaj vedele o posameznem primeru. Največkrat so to sorodniki, ožja družina, prijatelji ali pa tudi sosedje. Pri njih zbira informacije, da bi lahko uspešno zaključil primer in izpolnil zahtevo naročnika. Kljub poplavi elektronskih medijev pa si pri vsakdanjem delu z njimi ne more kaj dosti pomagati.

Oseb, ki zanj pridobivajo informacije, ne imenuje informatorji, vsaj ne v klasičnem smislu, v kakršnem je izraz v rabi v policiji. Čeprav se v žargonu še vedno rabi to poimenovanje, osebe, ki mu zagotavljajo informacije, imenuje vir. Kot nekdanji policist meni, da obstaja razlika med policijskim delom z informatorji in delom z viri, ki ga opravlja kot detektiv. Pri delu detektiva gre za zbiranje informacij v konkretnem primeru, za kar ne potrebuje posebne evidence, s katerimi ljudmi je sodeloval pri zbiranju informacij. Kljub temu sodeluje s svojo mrežo ljudi, ki mu zagotavljajo želene informacije, še zdaleč pa ne v tolikšnem obsegu kot policija. Pove tudi, da detektivska dejavnost nima evidence s podatki o osebah, ki zagotavljajo informacije, in da je to stvar posameznega detektiva. Mogoče pa bo v prihodnosti zaživela tudi ideja o skupni zbirki podatkov, seveda v skladu z Zakonom o varstvu osebnih podatkov. Sicer pa detektivi med seboj zelo dobro sodelujejo s pretokom

informacij, česar za delo s policijo ne more trditi. Pri svojem delu za informacije ne plačuje, razen ko se s tem strinja naročnik, ki nato tudi sam plača želeno informacijo. Osebe, ki mu zagotavljajo informacije, niso registrirane in z njimi sodeluje že skoraj na prijateljski ravni. V zameno za informacije jim lahko vrne kako protiuslugo, da kaj postori tudi zanje, oziroma z manjšimi darili.

Delo z informatorjem kot z virom informacij pri detektivskem delu ni pravno urejeno, seveda pa so omejitve, ki jih določa kazenska zakonodaja.

6.2 Prošnja za intervju z delavcem Sove

Na uradni e-poštni naslov sem poslal prošnjo za intervju z delavcem Sove, ki sem ga želel izvesti na temo informatorjev. Dne 7. 8. 2012 sem prejel pismo, ki mi ga je poslala Slovenska obveščevalno-varnostna agencija s pojasnilom. Proučena je bila moja prošnja za intervju in tema, ki sem jo na kratko opisal v prošnji, poslani po e-pošti. Posredovano mi je bilo pisno pojasnilo glede teme.

V Sovi potekajo štirje osnovni delovni procesi, ki so med seboj neločljivo povezani in prepleteni. V skladu s potrebami, z zahtevami in interesi uporabnikov agencija usmerja svoje dejavnosti v pridobivanje ustreznih podatkov, njihovo analizo in ovrednotenje ter posredovanje (obveščevalni cikel).

Osnovna metoda pridobivanja podatkov na obveščevalnem in varnostnem področju je metoda tajnega sodelovanja. Na obveščevalnem področju agencija zbira podatke iz tujine, ki so pomembni za zagotavljanje varnostnih, političnih in gospodarskih interesov države, na varnostnem pa o organizacijah, skupinah in osebah, ki s svojo dejavnostjo iz tujine ali v povezavi s tujino ogrožajo ali bi lahko ogrozile nacionalno varnost države in njeno ustavno ureditev.

Tajni sodelavci so osebe, ki privolijo v sodelovanje z agencijo in lahko posredujejo podatke, ki jih agencija oz. država potrebuje. Tajno sodelovanje pomeni, da agencija skrbno varuje pravo identiteto sodelavcev. K nalogam agencije spadajo tudi področja operativnega varovanja in protiobveščevalne zaščite agencije ter varnostnega preverjanja.

V procesu analiziranja agencija zbrane podatke primerja z informacijami v javnih in strokovnih virih, tako domačih kot tudi tujih tiskanih in elektronskih medijih, ter jih z uporabo različnih analitičnih metod ovrednoti. Šele tako ovrednotene podatke agencija posreduje uporabnikom – predsedniku vlade in pristojnim ministrom, predsedniku republike, predsedniku državnega zbora, Svetu za nacionalno varnost ter v primeru zaznanega suma storitve kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti, še policiji in državnemu tožilstvu.

Agencija izvaja naloge v skladu s programom dela, ki ga predhodno potrdi Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb Državnega zbora Republike Slovenije, o svojem delu pa terminsko poroča isti komisiji.

Osnova za delo agencije oziroma za pridobivanje informacij je Zakon o Sovi (Ur. l. RS, št. 81/2006 – UPB), še posebej sta pomembna 2. člen, ki opredeljuje temeljna področja dela agencije, in 19. člen, ki govori o načinih zbiranja podatkov, med drugim tudi s tajnim sodelovanjem in posebnimi oblikami pridobivanja podatkov. Agencija je poleg področij, naštetih v 2. členu Zakona o Sovi, pri zbiranju podatkov vezana tudi na področja opredeljena v Resoluciji o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 27/2010). Kot najpomembnejša lahko v tej povezavi z vidika zbiranja podatkov agencije izpostavimo predvsem naslednja področja:

- nacionalni interesi države (življenjski in strateški);
- nacionalno-varnostni cilji države;
- analiza varnostnega okolja z viri ogrožanja varnosti;
- varnostno tveganje države.

Kot izhaja iz opisanih nalog in področja dela, ki ga pokriva agencija, gre za širši in kompleksnejši sistem zbiranja podatkov kot pa pri policiji. Policija je omejena predvsem na določila in pogoje Zakona o policiji, pri čemer je temeljno vodilo za tajno delovanje obstoj suma storitve kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti.

Drugih podatkov mi zaradi varovanja tajnosti podatkov v agenciji žal niso mogli posredovati.

6.3 Intervju z namestnikom Komisije za preprečevanje korupcije Rokom Praprotnikom

Glede na to, da je bil Rok Praprotnik eden od najprepoznavnejših preiskovalnih novinarjev v Sloveniji in da trenutno zaseda mesto namestnika predsednika Komisije za preprečevanje korupcije, sem se odločil za izvedbo intervjuja glede informatorjev pri novinarskem delu prav z njim. Menim, da mi bo na podlagi svojih praktičnih izkušenj znal razjasniti marsikatero nejasnost in mi predstaviti vpogled v delo novinarja z informatorjem.

Praprotnik trdi, da je treba razlikovati med informacijami, ki jih novinar pridobi od svojega vira, kot poimenuje človeka, ki mu je informacije posredoval, saj tak vir ne želi biti razkrit oziroma imenovan. Pri tem gre za informacije, ki izhajajo iz zasebnega oziroma javnega sektorja in javnosti niso dostopne. Te nakazujejo na določene probleme v nekem okolju. Taka oseba se na novinarja lahko obrne iz različnih razlogov, tudi zato, ker ga poznajo, mu zaupajo in vedo, da bo ohranil njihovo anonimnost oziroma da bo informacija ustrezno raziskana in obravnavana ter da bo na podlagi tega v mediju objavljen prispevek.

Vsak novinar ima tak krog ljudi, ki mu po službeni plati posredujejo informacije o problemih. Treba je poudariti predvsem, da se tak vir informacij ne kompromitira. Seveda pa je treba vsako informacijo preveriti tudi z drugimi viri. To pomeni, da se novinar ne sme zanašati samo na en vir informacij, ampak informacijo preveri tudi pri drugih, po možnosti več različnih virih. Pri tem zbira tudi materialne dokaze, da lahko navedbe, ki jih nato objavi v mediju tudi zagovarja in dokaže. Če gre za sum storitve kaznivega dejanja, novinar s svojim prispevkom naznani kaznivo dejanje, ki so ga nato organi pregona dolžni preiskovati. Novinarsko delo je namreč namenjeno obveščanju javnosti o aktualnih zadevah, tako pozitivnih kot negativnih. Naloga novinarja je torej pripraviti kredibilen članek, podkrepjen z dokazi.

Praprotniku je kot novinarju pri njegovem delu v praksi uspelo identificirati tri motive, zaradi katerih se posamezniki odločajo za posredovanje informacij. Pri prvem motivu gre za osebno prizadetost oziroma užaljenost osebe, ki posreduje informacije, v nekem okolju, in je informacija povezana z neko nepravilnostjo. Tak motiv je izrazito oseben, vendar pa ga oseba novinarju neposredno ne zaupa. Informacijo novinar seveda preveri, in če se izkaže za resnično, jo tudi objavi v mediju, ne glede na to, za kakšen motiv vira gre. Pri drugem motivu, ki pa ni nujno drugi po vrsti, osebe posredujejo informacije iz nekega okolja, ki jih neposredno zadevajo, saj se je zgodila krivica, ki se jih ne dotika, vendar pa

hočejo, da se razreši. Tudi tako informacijo novinar temeljito preveri, in če se izkaže za resnično, jo objavi. Tretji motiv pa imajo osebe, s katerimi je bil novinar v najdaljših in najboljših novinarskih zaupnih odnosih, saj so bili ti viri najkredibilnejši in najbolj preizkušeni. Ti viri so ljudje, ki imajo osebno integriteto in ne morejo pristati na to, da se v nekem okolju, največkrat v javnih ustanovah, dogajajo stvari, ki se ne bi smele dogajati. Ljudje izžarevajo željo po pravičnosti oziroma po izboljšanju stanja. Oseba s takim motivom je kompetentnejša, konstantna, novinar ji lažje zaupa in nasprotno. Gre za razgledane ljudi, izobražene, ki so jim na voljo kompetentne informacije.

Glede na različne motive novinar tudi različno obravnava informacijo, ki jo pridobi od vira. Praprotnik se je kot novinar v svoji dolgoletni praksi ukvarjal predvsem z informacijami, ki so se nanašale na javni sektor. Vir informacije daje novinarju, ki je zanj najverodostojnejši.

Protiuslug viri ne zahtevajo, sam jih pri posredovanju informacij vodijo prej navedeni motivi. Seveda pa viri od novinarja pričakujejo, da bo zgodbo raziskal in objavil, v nasprotnem primeru pa odidejo h konkurentu. Vir uslug v materialnem smislu ne zahteva, torej novinarji za informacije ne plačujejo. Status vira ni formaliziran, kot je znano za policijo in druge službe. Virov novinarjem ni treba razkrivati, saj slovenska sodna praksa takega primera po razkritju novinarskega vira ni obravnavala. Novinarji tako nimajo informatorjev v pravem pomenu, da se torej informacije plačujejo, temveč imajo vire, ki jih oskrbujejo z informacijami iz prej navedenih motivov.

Delo z informatorjem kot z virom informacij pri novinarskem delu ni pravno urejeno.

6.4 Intervju s Tomažem Golobom, višjim kriminalističnim inšpektorjem v Generalni policijski upravi

Izveden je bil intervju s Tomažem Golobom, višjim kriminalističnim inšpektorjem specialistom, po pooblastilu vodjem linije dela z informatorji v Generalni policijski upravi, ki mi bo v pomoč pri dokazovanju posameznih hipotez.

Kriminalist meni, da si sodobnega dela policije ne moremo predstavljati brez pomoči informatorjev. Kakovostna in pravočasna informacija pride od posameznikov oziroma

skupine ter je ključnega pomena pri zbiranju obvestil in dokazov, ki so pozneje pomembni pri dokazovanju v kazenskem postopku. Motivi informatorjev so različni in so opisani v poglavju o motivih informatorjev pri policijskem delu. Motivi so različni le med osebami, ki posredujejo informacije glede gospodarskega oziroma klasičnega kriminala. Pri gospodarskem kriminalu gre predvsem za etične motive oziroma za maščevanje. Pri klasičnem kriminalu pa so motivi predvsem maščevanje oziroma prevzemanje poslov ali pa gre za zaščito pred konkurenco.

Za pridobivanje informatorjev in s tem informacij je ključnega pomena dobra usposobljenost policistov, saj le izkušen in strokovno usposobljen policist lahko pridobi dobrega informatorja in s tem kakovostno informacijo. Pri policiji temu namenjajo posebno pozornost, saj se kadri na tem področju strokovno izobražujejo in uporabljajo izkušnje tudi drugih, predvsem tujih služb. Pomembno je, da pogovor z informatorjem vodi oseba, ki se spozna na področje, s katerega informator prihaja. Klasičen policist s policijskim znanjem bo zelo težko vodil pogovor z nekom, ki se ukvarja z ekonomijo in je usvojil veliko ekonomskega znanja. Prav zato je še posebej pomemben izbor ustreznega kadra, kadar potekajo pogovori z informatorji, ki prihajajo iz specifičnih okolij.

Glede tajnih sodelavcev je Golob povedal, da je bil izraz v rabi v starem Zakonu o kazenskem postopku, ki je bil veljaven do leta 2000. V sodobni kazenskopravni zakonodaji pa izraz tajni sodelavec ni v rabi, saj se v prenesenem pomenu rabi izraz informator.

Tajnost oz. prikritost informatorjev je še vedno bistvo dela z informatorji. Če bi v praksi prišlo do razkritja osebnih podatkov ljudi, ki policiji posredujejo informacije, bi se delo z informatorji bistveno spremenilo. Pri tem je Golob poudaril posebej občutljivo temo odveze molčečnosti organa, pri čemer bi organ sodišču moral posredovati osebne podatke informatorja. V Zakonu o kazenskem postopku sta tako natančno določena postopek in način, na katerega bi policija morala posredovati take podatke sodišču, kljub temu da jih sprva ne bi želela razkriti. Vendar se to v praksi sodišča od leta 2008, ko je bil sprejet novi Zakon o kazenskem postopku, še ni zgodilo.

Postopek varovanja podatkov o osebi, ki sodeluje s policijo in ji posreduje podatke, opredeljuje tudi Zakon o policiji, ki v 56. členu določa, da zaposleni pri policiji mora varovati tajne podatke, osebne podatke in varovane podatke policije, s katerimi se seznanj pri opravljanju nalog. Dolžnost varovanja teh podatkov traja tudi po prenehanju delovnega razmerja pri policiji. Varovani podatek policije je podatek, katerega obravnavanje mora

spremljati izvajanje določenih varnostnih ukrepov in postopkov. Zaposleni pri policiji mora varovati tajnost vira prijave, sporočila oziroma pritožbe.

Minister za notranje zadeve lahko v utemeljenem primeru, kadar to zahtevajo interesi izvedbe kazenskega postopka, in če s tem ne ogroža življenja ali osebne varnosti posameznika, na zahtevo pristojnih organov razreši zaposlenega pri policiji varovanja podatkov iz prvega odstavka tega člena. To določa tudi 16. člen Zakona o policiji, v katerem je navedeno, da policija mora, za zagotavljanje varnosti zaposlenih pri policiji in njihovih bližnjih, izvajati ukrepe za preprečitev vseh vrst ogrožanja na delu ali v zvezi z delom ter ukrepe za varovanje tehničnih sredstev in opreme policije. Za izvedbo ukrepov je potrebno pisno soglasje ogrožene osebe. Vrste in način izvajanja ukrepov, način določanja stopnje ogroženosti ter pogoje odprodaje tehničnih sredstev in naprav, uporabljenih pri izvajanju ukrepov, predpiše minister na predlog generalnega direktorja policije.

7 Potrditev hipotez

Temo informatorji sem si izbral zaradi njene mističnosti in občutljivosti podatkov, ki se nanašajo nanjo. Pri tem se postavil tri hipoteze, ki sem jih na podlagi proučevanja različne literature in pogovorov s strokovnjaki želel potrditi oziroma ovreči.

- Hipoteza 1: Vloga informatorja v sodobni tehnološko razviti družbi je zanemarljiva.
- Hipoteza 2: Med organizacijami, ki izvajajo dejavnost s pomočjo informatorjev, so velike razlike.
- Hipoteza 3: Področje informatorjev je v Republiki Sloveniji pravno regulirano.

Vse tri hipoteze sem preveril in ugotovil, da je prvo hipotezo treba ovreči, drugi dve pa potrditi.

Prva hipoteza, ki sem jo preveril, je, da je vloga informatorja v sodobni tehnološko razviti družbi zanemarljiva, s čimer se ne strinjam. Kljub poplavi informacij v tehnološko razviti družbi vloga informatorja v različnih dejavnostih ostaja ključnega pomena. Še vedno je ključna informacija, ki je dobljena ob pravem času in na pravem mestu. Z informacijo, pridobljeno iz različnih medijev, si v konkretnih dejavnostih ne morejo pomagati tako kot z informacijo, pridobljeno s pomočjo informatorja oziroma vira kot osebe. V vseh štirih dejavnostih so na voljo različne metode pridobivanja informacij, prav tako so take informacije uporabljene za različen namen. Kljub poplavi informacij, ki krožijo po različnih medijih in so tako ali drugače dostopne, pa ključno informacijo za razrešitev določenega problema dejavnosti pridobijo s pomočjo oseb, ki so jim informacije na voljo, zanje pa so v posameznih dejavnostih v rabi različna poimenovanja.

Drugo hipotezo, da so med organizacijami oziroma dejavnostmi pri informatorji velike razlike, potrjujem. Različne dejavnosti oziroma službe uporabljajo različne metode zbiranja podatkov. Ob tem je takoj opazno spoznanje, da gre tudi za povsem različne ljudi, ki posredujejo informacije posameznim službam oziroma dejavnostim. Čeprav jih različno poimenujejo, gre za osebe, ki posredujejo informacije, in to iz različnih vzrokov. Njihovi motivi so različni, zaradi česar je različen tudi pristop do teh informacij, seveda pa tudi njihovo preverjanje in nadaljnja uporaba. Pri nobeni od teh dejavnosti ne gre za enake posameznike, ampak za osebe, ki posredujejo informacije službam oziroma dejavnosti, in se med seboj povsem razlikujejo.

Tretjo hipotezo, po kateri je področje informatorjev v Republiki Sloveniji pravno regulirano, prav tako potrjujem. Čeprav gre za povsem različne službe oziroma dejavnosti, je v vsaki delo z virom informacij pravno regulirano. Pravna regulacija je namreč nujna, da ne prihaja do zlorabe pridobljenih informacij, in tudi zato, da so osebe, ki informacije posredujejo, pravno zaščitene. Še posebej pravno regulirano je delo z informatorji v kriminalistični službi policije. Natančno je določen postopek zbiranja informacij od oseb, prav tako način vrednotenja informacij in nato uporaba v različnih kazenskoopravnih postopkih. Seveda gre pri tem za zaščito temeljnih pravic in svoboščin posameznika, na katerega se informacija nanaša, in tudi na osebo, ki informacijo posreduje. To so zelo občutljive informacije, zato je otežen tudi dostop do njih. Informacije so tajne narave in niso dostopne nepooblaščenim osebam, kot je značilno za vse službe, ki sem jih proučeval, oziroma za dejavnosti, ki se ukvarjajo z osebami, ki posredujejo informacije.

8 Zaključek

Živimo v času informacijske družbe, ki nas dnevno oskrbuje z nešteto informacijami. Te prihajajo iz različnih medijev na različne načine, pri čemer je pomembna tudi naša selektivna zaznava. V poplavi informacij je najpomembneje izluščiti informacijo, ki je pomembna, kakovostna in prinese neko dodano vrednost. Bistvo pa je, da dodane vrednosti informacija, pridobljena iz medijev, ne prinese. V trenutku, ko iz nekega medija pridobimo informacijo, to pomeni, da je bila nekemu že znana. Za dejavnosti oziroma službe, ki sem jih preučeval, je najpomembneje, da pridejo do informacije, ki organizaciji oziroma posamezniku olajša delo oziroma si pridobi neko prednost. Seveda so take informacije javnosti skrite in jih poznajo le določene osebe, ki se gibajo in delujejo v nekem okolju oziroma so njegov del. Pri tem se zastavlja vprašanje, kako do take informacije priti.

V vsaki dejavnosti oziroma službi se do informacij prihaja na točno določen oziroma skoraj predpisan način. Seveda je veliko odvisno tudi od posameznika, ki informacijo išče, od njegove iznajdljivosti, značaja, strokovnosti in zainteresiranosti. To pomeni, da mora tisti, ki informacijo potrebuje, izbrati ustrezen pristop v razmerju do tistega, ki informacijo ima. Pri tem pa je še posebej pomembno, kako nato pridobljeno informacijo uporabi in ne nazadnje tudi hrani. V posameznih službah so zato tudi zakonsko regulirani postopki načina uporabe informacije ter o tem, kdo in v kakšne namene jo uporablja ter kako se informacija hrani. To je še posebej pomembno z vidika varovanja človekovih pravic in svoboščin, da določene službe kot državni organi ne zlorablajo svojega položaja proti posameznikom ter izvajajo naloge in dejanja, ki niso pravno urejena. Prav tako pa je pomemben tudi vidik varovanja podatkov posamezne dejavnosti, torej, kako globoko in katere informacije so službe dolžne posredovati javnosti in katerih ne.

Iz navedenega izhaja, da je področje dela z informatorji zelo občutljiva tema, zato so informacije na temo informatorjev tudi težje dostopne. Najtežje dostopne so seveda informacije o informatorjih v obveščevalni dejavnosti, saj gre pri tem za strateške cilje posameznih služb, ki si s pomočjo informatorjev pridobivajo prednost pred konkurenti. Skoraj vsaka država ima svojo obveščevalno službo, organizirano na takšen ali drugačen način, ki deluje v interesu države, zato metod in načinov pridobivanja podatkov s pomočjo informatorjev ne razkrivajo.

Seveda je za posamezno dejavnost značilno tudi pravno urejeno sodelovanje oseb, ki posredujejo ustne informacije posamezni službi oziroma dejavnosti. To je posledica

dejstva, da je teža informacij v različnih službah različna, prav tako pa je epilog te informacije drugačen. Najstrožje pravno urejena je seveda policija, saj z informacijami, pridobljenimi z informatorji, sproža različne kazenske postopke. V kazenskem postopku na podlagi pridobljenih informacij od informatorjev pride tudi do obsodilne sodbe, zato morajo biti tako pridobljene informacije večkrat preverjene in skrbno pravno regulirane. Še posebej pomembno je to z vidika varovanja človekovih pravic in svoboščin, saj morajo biti zakoni napisani tako, da ne prihaja do zlorabe in manipulacije. V primerjavi s policijo detektivi informacije uporabljajo zgolj za izpolnitev naloge, ki jim jo določi naročnik. Pri tem so seveda tudi omejitve, sploh v tistem delu, ko z delovanjem posegajo v človekove pravice in svoboščine ter stranke vodijo postopke pred sodišči.

Primarni vir informacij v vseh sferah družbenega življenja pa še vedno ostaja človek. Najpomembnejša je tako še vedno informacija, ki pride ustno neposredno od človeka do človeka. Čeprav po različnih medijih kroži nešteto informacij in so tako na različne načine dostopne pooblaščenim oziroma nepooblaščenim osebam, je še vedno ključna ustna informacija. Informacije, ki so pomembne za posamezne službe in sem jih proučeval v magistrskem delu, posamezna služba še vedno pridobi od oseb, torej iz ustnih virov. Take osebe se v posameznih službah imenujejo različno, največkrat se o njih govori kot o informatorjih, tajnih sodelavcih, virih itd. Lahko pa se imenujejo tudi drugače, bistvo je, da pridobivajo informacije in jih nekemu posredujejo.

9 Uporabljeni viri

- Banovec, J. D. (2009). *Meja med dopustnim in nedopustnim ravnanjem detektivov* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Billingsley, R. Nemitz, T., in Bean, F. (2001). *Informers. Policing, policy, practice*. Willan Publishing, Cullompton, Deavon, UK.
- Bizjak, N. (2008). *Detektiv v izvršilnem sodstvu* (Specialistično delo). Ljubljana : Fakulteta za varnostne vede.
- Britovšek, J. (2007). *Protiobveščevalna dejavnost v sodobni državi* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Britovšek, J. (18. 6. 2012). *Možnosti proučevalne dejavnosti*. Pridobljeno na <http://www.fvv.uni-mb.si/dv2008/zbornik/clanki/BritovsekJ.pdf>
- Buckwalter, A. (1984). *Investigative methods*. Butterworth - Heinemann, USA.
- Castillo, F. (10. 5. 2012). *Private Investigation Tools - What is an Informant*. Pridobljeno na <http://ezinearticles.com/?Private-Investigation-Tools---What-is-an-informant?&id=983644>
- Colvin, M. (1998). *Under Surveilence, Covert policing and human rights standards*. Justice, London.
- Delač, D. (2010). *Kriminalistična obveščevalna dejavnost; analitična orodja in metode ocenjevanja ogroženosti* (Magistrska naloga). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Dobovšek, B. (2009). *Transnacionalna kriminaliteta*. Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana.
- Dvoršak, A. (8. 6. 2012). *Detektivi. Taktika in metodika poizvedovanja in primeri*. Detektivska zbornica Slovenije. Pridobljeno na <http://www.detektivka.eu/media/uploads/files/DETEKTIV-taktika-metodika-primeri.pdf>
- Ericson, V. R. (1993). *Making Crime: A Study of Detective Work*. University of Toronto Press Incorporated.
- Gažević, N. (1970). *Vojna enciklopedija*. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
- Gorenc, A. (2010). *Viri notranjepolitičnih in domačih gospodarskih prispevkov na Slovenski tiskovni agenciji* (Diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hartman, E. (2007). *Varovanje tajnih podatkov in varnostna kultura na obrambnem področju. Protiobveščevalno-varnostni vidik* (Specialistično delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Jakič, S. (2007). *Med stigma in elito. Poklicna identiteta v obveščevalni službi* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Janić, A. (2009). *Vloga detektiva pri ugotavljanju disciplinskih kršitev (delovnopравни postopki)* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Kodeks novinarjev Slovenije (12. 5. 2012). *Razsodišče.org*. Pridobljeno na http://www.razsodisce.org/razsodisce/kodeks_ns_txt.php
- Laban, V. (2004). *Razvidnost virov informacij v televizijskih novinarskih besedilih* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lerner Lee, K., in Lerner, V. B. (2004). *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security*. Thomson Gale Encyclopedia.
- Lyman, M. D. (1999). *Criminal investigation, The art and the science*. Prentice Hall, New Jersey, USA.
- Modly, D. (1993). *Informatori*. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb.
- Mravljak, M. (2002). *Delo z viri in informatorji* (Diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Natapoff, A. (2009). *Snitching, Criminal informants and the erosion of american justice*. New York University Press.
- New York City Private Investigators (10. 5. 2012). *Newyorkprivatedetectives.blogspot.com*. Pridobljeno na <http://newyorkprivatedetectives.blogspot.com/2012/03/new-york-private-detective-working-with.html>
- Odločba Višjega sodišča v Kopru. VSK sodba KP 9/2007. Kazenski oddelek.*
- Perovič, T., in Šipek, Š. (1998). *TV novice*. Ljubljana. Študentska založba.
- Pihlar, N. (2006). *Resničnost, točnost, transparentnost: preverjanje informacij in navajanje virov* (Diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Pogačnik, A., in Podobnik, K. (2006). *Veliki splošni leksikon*. DZS. Ljubljana.
- Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija (12. 5. 2012). *Mediaforum.si*. Pridobljeno na <http://www.mediaforum.si/slo/pravo/samoregulacija/poklicna-merila.pdf>
- Poler Kovačič, M. (2004a). *Novinarska (iz)virnost: Novinarji in njihovi viri v sodobni slovenski družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Poler Kovačič, M. (2004b). *Rutinizacija slovenskoga novinarstva u razdoblju društvene tranzicije*. *Medijska istraživanja* 10 (1): 5–21.
- Pučko, A. (2005). *Delo z informatorji po merilih držav Evropske unije* (Diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za policijsko varnostne vede.
- Purg, A. (1995). *Obveščevalne službe*. Ljubljana, Enotnost.

- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. (1994). Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU in avtorji. Ljubljana.
- Sodba Vrhovnega sodišča RS*. Številka I Ips 78/2008.
- Sources of intelligence (28. 6. 2012). *Fas.org*. Pridobljeno na <http://www.fas.org/irp/doddir/usaf/afpam14-210/part16.htm>
- Sova (2012). *Sova.gov.si*. Pridobljeno na <http://sova.gov.si/>
- Stopar, M. (2003). *Kibernetski vidik informacije pri organiziranju varnosti družbenih sistemov* (Magistrsko delo). Kranj: Fakulteta za organizacijske vede.
- Štok, K. (2010). *Viri informacij v spletnih novinarskih prispevkih na Delo.si in Dnevnik.si* (Diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Šuen, M. (1994). *Preiskovalno novinarstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- The free dictionary (2. 10. 2012). *Thefreedictionary.com*. Pridobljeno na <http://www.thefreedictionary.com/informant>.
- The Tools a Private Investigator Needs (12. 5. 2012). *Articlesbase.com*. Pridobljeno na <http://www.articlesbase.com/law-articles/the-tools-a-private-investigator-needs-519629.html>
- The Department of Defense (15. 6. 2012). Dictionary of Military and Associated Terms. Joint Publication 1-02. *Fas.org*. Pridobljeno na http://www.fas.org/irp/doddir/dod/jp1_02.pdf
- VanCook, J. (1996). *Going undercover, Secrets and Sound advice for the Undercover Officer*. Pladin Press, Colorad, USA.
- Wikipedia - informant (4. 5. 2012). *En.wikipedia.org*. Pridobljeno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Informant>
- Wikipedia - vohun (18. 6. 2012). *Sl.wikipedia.org*. Pridobljeno na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Vohun>
- Zakon o detektivski dejavnosti (2011). *Uradni list RS*, (17/11).
- Zakon o medijih (2006). *Uradni list RS*, (110/06), (69/06) - ZOIPub, (36/08 - ZPOmK-1), (77/10 - ZSFCJA), (87/11 - ZavMS) in(47/12).
- Zakon o kazenskem postopku (2012). *Uradni list RS*, (32/12).
- Zakon o policiji (2009). *Uradni list RS*, (66/09), (22/10).
- Zakon o pravnem postopku (2007). *Uradni list RS*, (73/07), (45/08), (107/10).
- Zakon o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji (2006). *Uradni list RS*, (81/06).
- Zakon o varnosti osebnih podatkov (2007). *Uradni list RS*, (94/07).
- Zatler, S., in Repanšek, J. (8. 5. 2012). Intervju in avtorizacija. *Media-forum.si*. Pridobljeno na <http://www.media-forum.si/slo/izobrazevanje/komunikacijske-pravice/program-2002/intervju-avtorizacija-zatler.pdf>